

הגאון הרוגע'ובי

תולדות חייו של שר התורה גאון הגאונים
רבי יוסף רוזין זצ"ל

יאיר בורוכוב

תודה לרבנים:

אברהם ישעיהו בירנהק
אברהם מאליק
אברהם משה באקאן
אורי רדמן
אלקנה שמוטקין
בנימין ביטון
ברוך אוברלנדר
דוד אברהם מנדלבוים
טוביה בלוי
יוחנן גוראריה
יוסף דמיחובסקי
יוסף שמעון מלר
יפרח אברמוב
יצחק בלכרוביץ'
ירוחם פיליפובסקי
ישראל אורי מייטליס
מנחם מענדל ברוד
מנחם מענדל ברכהן
מענדל גופין
מרדכי גלזמן
משה מרינובסקי
שלום בער לוי
שניאור זלמן ברגר

תודה מיוחדת לבני משפחתי
היקרים שסייעו לי באדיבות
ובאורך רוח לכל אורכי ורוחבו
של מסע כתיבת הספר.

יוצא לאור על ידי:

כתיבה ועריכה: יאיר בורוכוב

עימוד ועיצוב: *y.w. graphicdesign*

נדפס באלול ה'תשפ"ג

© כל הזכויות שמורות
להוצאה לאור ולמחבר

אין להעתיק או לצלם מתוך ספר זה
או לאחסן במאגרי מידע,
ללא אישור בכתב מהמחבר.

להערות והארות: yairbor@gmail.com

פתח דבר

תהילה לה' יתברך שזיכני לברך על המוגמר ולהוציא לאור ספר זה, פרי עמל של עשרות שנים בחקר תולדותיו של הגאון הנורא, שר התורה, רבינו יוסף רוזין זצוק"ל, הרוגצ'ובי.

הנני העני ממעש, נרעש ונפחד מפחד גאון הגאונים של עם ישראל. דלותי לתאר את דמותו הנשגבה והפלאית של אחד ומיוחד מבין גדולי הדורות. רבן של כל בני הגולה. רבן של כל ישראל. על כן אתלה באילנות גבוהים, גדולי ומאורי ישראל, מפיהם נשמעו ביטויי שבח והערצה על דמותו של הרוגצ'ובי.

אחד מגדולי גאוני פולין, רבי מנחם זמבא הי"ד, תיאר כך את גדולתו התורנית של רבינו: "אם ישבו עשרה תלמידי חכמים מופלגים מבוקר עד ערב ויעיינו במשנה אחת, ודאי תהיה שגורה יפה על לשונם. כזו היתה בקיאותו של הרוגצ'ובי בבבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי, מכילתא, תוספתא ורמב"ם".¹

רבי מאיר דן פלאצקי זצ"ל, בעל ה'כלי חמדה' אמר עליו: "בטוח אני אם הגאון הזה היה בימי חכמינו ז"ל, הוא ברור אצלי שהיה אמורא כאחד מן האמוראים".²

כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע מגדולי לומדי ומלמדי תורת הרוגצ'ובי אמר פעם בהתוועדות לאלפי חסידיו: "בזמננו מתרחשים בעולם דברים מבהילים... זהו גם ההסבר בפשטות לענין הרוגצ'ובי, שהיה דבר יוצא מן הכלל לגמרי. מדובר ביהודי שיכלו לראות אותו בעיני בשר וראו שאוכל ושותה וישן כידוע ומפורסם, וביחד עם זה - דרכו בלימוד היתה באופן חדש".³

1. מפי הרב מודיסלאב ששמע מפי הרב זמבא, 'שיח זקנים' עמ' ססח (להלן עמ' 160).

2. מתוך כתב היד בארכיון 'ישיבה אוניברסיטה' 1142/582 (להלן עמ' 26).

3. 'תורת מנחם' תשכ"ט כרך נד עמ' 627 (להלן עמ' 450).

רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל מגדולי הרבנים בדור האחרון אמר: "ספרי הרוגצ'ובי הם ספר מוסר עד היכן יכול ילוד אשה להשיג בתורה"⁴, ורבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל שח לבני משפחתו: "מכל גדולי ישראל שראיתי בחיי ההתפעלות הגדולה ביותר הייתה מכוחו התורני המופלא של הרוגצ'ובי. תופעה שלא ראיתי מעודי"⁵.

יראת ה' של הרוגצ'ובי הייתה גם היא מופלאה ונשגבה. כך אמר עליו אחד מגדולי אותו דור, בעל ה'אבני נזר' זצ"ל: "הרוגצ'ובי זכה לראש שלא היה כמוהו חמש מאות שנה, מפני שמיום עמדו על דעתו לא הרהר במוחו מחשבה זרה"⁶; דברים דומים אמר גם בעל ה'חלקת יואב' זצ"ל⁷, וכן האדמו"ר בעל ה'שפת אמת' זצ"ל: "מזכרונו ניכר עליו שהיה שמור כולו בקדושה"⁸, וכ"ק האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג בעל ה'שפע חיים' זצ"ל: "ידיעותיו של הרוגצ'ובי אינם משכל אנושי ואין זה אלא חכמת אלוקים אשר בקרבו. ידי רועדות בעת כתבי בדברי תורתו"⁹.

לא לחינם כאשר עלתה ההצעה להכתיר את רבינו הרוגצ'ובי כמנהיג היהדות החרדית בארץ הקודש כתב לו רבי ישעיהו אשר זעליג מרגליות זצ"ל: "כולם מעריצים ומקדישים ומשבחים ומפארים לכבוד קדושתו, וכולם זוחלים ורועדים מאור קדושתו העליונה"¹⁰.

.

לפני שנים זכיתי להוציא ספר על תולדות הרוגצ'ובי¹¹ שאפשר לתארו כמעין קדימון לספר זה. בספר זה הנוכחי נעשה מאמץ עילאי לנפות מוץ מתבן, לדייק שמועות, להשוות מקורות, אך בעיקר להוסיף ולחדש בחומר רב-ערך, בכמות ובאיכות, שהקב"ה זימן לידי לזכות את הרבים.

עד היום התפרסמו מאמרים וספרים על הרוגצ'ובי, אך כעת, גם אם טרם הצלחנו לגעת בשולי אדרתו, לראשונה נשפך אור של ממש על תולדות חייו של גאון הדורות.

4. 'ישורון' כו עמ' קנב (להלן עמ' 229).

5. מפי חתנו הרב שמואל סגל, תוספת תורנית ל'המבשר' צו תשע"א (להלן עמ' 165).

6. מפי הרב מרדכי לובארט בשם הגאון מקווא"גלוב (להלן עמ' 160).

7. על פי עדות הרב מרדכי גיפטער במכתבו לרב סאויצקי תשל"ו (להלן עמ' 161).

8. 'לב שמחה' דברים עמ' 56 (להלן עמ' 160).

9. 'שפע חיים' מכתבי תורה (ה) עמ' רלה (להלן עמ' 161).

10. 'צפנת פענח החדשות' ח"ד עמ' סו (להלן 319).

11. ישראל, תשס"ה - מהדורה ראשונה, תשע"ד - מהדורה שניה.

בספר זה הובאו אלפי עדויות חדשות, עובדות וסיפורים מכלי ראשון, לצד יותר משמונה מאות מסמכים ותמונות, מרביתם בפרסום ראשון; מסמכים אישיים מארכיונים רשמיים ובהם פרטי ביוגרפיה חשובים; ראיונות עם הרוגצ'ובי וכתבות מעיתונות היידיש של אותם ימים, בבחינת "שיחת תלמידי חכמים" הצריכים לימוד (קטעים רבי חשיבות אלו תורגמו ומוגשים כאן לראשונה באופן בהיר וקריא בלשון הקודש); אלו לצד תמונות של הרוגצ'ובי הנחשפות לראשונה; צילומים צבעוניים ועכשוויים של הבתים בהם התגורר כולל בית הקיץ שלו; מחקר מקיף על תולדות בני משפחתו; איסוף פרטי ביוגרפיה רבים וחשובים מתוך תשובותיו ההלכתיות הרבות, לאחר שזיכני השי"ת לעבור על כל תשובותיו הנדפסות של הרוגצ'ובי, ושזירתם ליריעה אחת מקיפה; תיאור מסכת קשריו עם גדולי ישראל ועוד שורה ארוכה של גילויים.

באחד מעיתוני אותה תקופה נכתב: "חשוב מאד ורצוי שיקום ועד שיתעניין בהוצאה לאור של ביוגרפיה של הרוגצ'ובי. את ספריו הגאוניים מבינים מעט מאד אנשים, אם כן, שהביוגרפיה שלו תישאר לדורות עולם וידעו שבתקופה שהיתה כל כך ענייה בענקים רוחניים, חי הגאון הגדול הזה"¹². כעת, כעבור כמעט תשעים שנה, פרויקט מן הסוג הזה יוצא לראשונה לאור באופן מקיף.

.

הגאון מרוגצ'וב היה תופעה חד פעמית, לא רק בדורו, אלא גם בדורי דורות. היטיב להגדיר זאת רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל: "פרשה בפני עצמה שאינה נכללת בתוך המסגרת הקבועה של גדולים וגאוניים... לא שאינה נכנסת מפני רוב גדלה ועמקה ורחבה, אלא שאינה נכללת... הקומה עצמה היא אחרת. מחומר אחר קרוץ. מעיסה אחרת נילוש".

על פי דברי הרבי מליובאוויטש שהובאו לעיל, נראה שהפלא בדמותו של הגאון הרוגצ'ובי לא מצוי בתופעות הנדירות שליוו את דמותו, אלא להפך, שלמרות היותו "יוצא מן הכלל לגמרי", עדיין היה נראה כבשר ודם רגיל. לאמור, אין זה כי אם אדם מסוג אחר לגמרי. איש אלוקי.

יפים הם דבריו של רבי משה שלמה כשר זצ"ל, בחתימת ההקדמה לספר 'מפענח צפונות': "ואחר שעסקת בחידושיו של רבינו והעמקת חקר בהם, וראית הפלא

12. הרב שמואל מנחם פיין, 'דער מארגן זשורנאל' י"ג ניסן תרצ"ו.

הגאוני הזה, וענית ואמרת: מה אנוש כי תזכרנו, ובן אדם כי תפקדנו, ותחסרהו מעט מאלוקים".

ההכרה בגדולתו הייחודית ויוצאת הדופן של הגאון מרוגצ'וב מאפשרת לראות באור אחר ביטויים חריפים והנהגות מסוימות שלו, שבמבט אנושי רגיל עלולים לעורר תמיהה. ובאמת, קשה לשפוט הנהגות וביטויים אלה באמות המידה הרגילות שאנו מתנהלים על-פיהן בחיי היום-יום. לכן הובאה הנהגתו החריפה בפרק העשירי, לאחר שהקורא כבר התוודע לדמותו הענקית, המצויה ברובד אחר לחלוטין מאישים אחרים שאנו מכירים.

הרוגצ'ובי לא היה גדול מהגדולים המוכרים. הוא היה ענק מסוג אחר לגמרי. גאון כזה, שהוא בטבעו מחדש יוצא מן הכלל, יכול לנהוג לפעמים כך ולפעמים אחרת. ראוי לזכור זאת כשאנחנו ניגשים לקריאת תולדותיו ודרך הנהגתו.

ראוי לזכור ולהזכיר: הגאון מרוגצ'וב עסק כל חייו במסירות נפש בהרבצת התורה והפצתה לכל עם ישראל. גם כאשר סבל ייסורים קשים ומרים, ותמיד על חשבון צורכי גופו, אכילה, שתייה, לינה וכו', לא בלם ולו לרגע קט את להט אהבת התורה היוקדת שבו, והיה משיב לשואלים, על אף הפצרות רופאיו ומקורביו שינוח ויצבור כוחות.

גאונותו של הרוגצ'ובי ידועה לכל, אך ראוי וחשוב להדגיש - הגאון מרוגצ'וב, לצד חריפותו וחדותו, היה תכלית הטוב והמסירות למען עם ישראל, והיה להבה בוערת של קדושה, יראת ה', צדקות וענווה.

יאיר בורוכוב

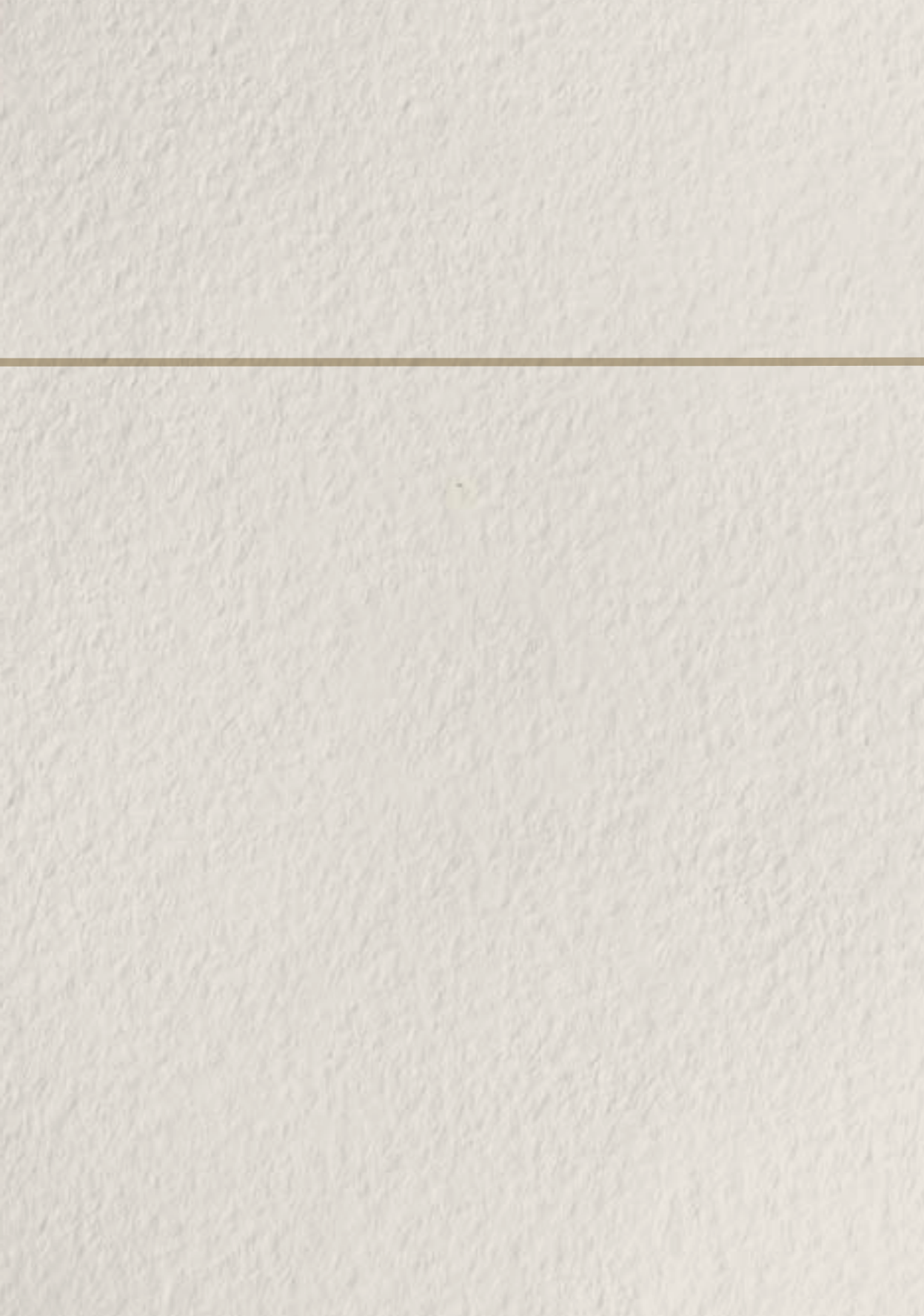
תוכן עניינים

פרק י	פרק א
העזו והענווה 363	שחר נעוריו 7
פרק יא	פרק ב
איש חסיד היה 389	הרבנות בדווינסק 41
פרק יב	פרק ג
בעיר הנזעמה 407	עם ה'אוד שמח' 101
פרק יג	פרק ד
וימת יוסף 471	שר התורה 127
פרק יד	פרק ה
הצלת הכתבים 527	כאחד הראשונים 183
פרק טו	פרק ו
משפחת הגאון 551	צפנת פענח 201
פרק טז	פרק ז
רבה האחרון של דווינסק 585	ורבים השיב 223
נספחים	נספח לפרק ז
יהודים שכתבו לרוגצ'ובי 598	צריך עיון 259
ספרי הרוגצ'ובי - ביבליוגרפיה 604	פרק ח
מפתח שמות 606	רבן של ישראל 299
	פרק ט
	שיחת תלמידי חכמים 329

פרק א

שחר נעוריו

בית המדרש הגדול בעיר רוגצ'וב. ליד ארון הספרים עומד ילד כבן שתיים עשרה. הוא נמצא כעת בעיצומו של מסע אל בית אביו, בעיירה מרוחקת. במהלך דרכו הארוכה עצר בבית דודו, בעיר רוגצ'וב.

קרן שמש מציצה מבעד לחלונות הגבוהים, מאירה את מחצית בית המדרש, דבר המגביר את האפלוליות במקום בו ניצב הילד. מבעד לחשכת בית המדרש, אין הילד מבחין בנוכחותו של אדם נוסף השוהה בשעה זו בחלקו החשוך.

העיר אינה מוכרת לו כלל. הוא מרגיש מאוד זר במקום והדפדוף בספר נועד לא רק להתמדה בלימוד אלא גם לגירוש העצבות הפנימית.

הילד מרים את עיניו מהספר ומבחין בדמותו של אדם נוסף. יהודי גבה קומה, בעל תווי פנים חדים. הכובע והכיפה שתחתיו מונחים כמעט במרומי ראשו. אבנטו, חציו קשור על מותניו וחציו נשמט ארצה. הוא מהלך אנה ואנה, מקצהו האחד של בית המדרש אל קצהו השני. האבנט נשרך בין רגליו, הכובע והכיפה מתרוממים עוד ועוד אל קצה קדקודו, וצעדיו נעשים מתוחים יותר ויותר.

יהודי זה והילוכו מגבירים אצל הילד את תחושת הזרות. הוא שוקע יותר אל תוך עצמו ומכווץ את מבטו אל הספר המונח לפניו.

היהודי ניגש אל הילד, אינו נותן לו "שלום עליכם" כנהוג, אינו שואל "מאין אתה" ולא "לאן", ופותח בדיבור: "אומרים עליך שיודע אתה ללמוד, אמור לי אפוא פשט ב'פרי מגדים'... מיד, תוך כדי דיבור מוציא הוא מארון הספרים 'שולחן ערוך' חלק 'יורה דעה', פותח את הספר בפתיחה של ה'פרי מגדים' להלכות תערובות ומצביע בפניו על משפט מסוים.

שעה ארוכה מעיין הילד ב'פרי מגדים' ולא מוצא כיצד ליישב את הדברים המוקשים. הוא מרגיש שנפל שיבוש כלשהו אבל התבייש לומר זאת, "האם זו חכמה גדולה לומר טעות סופר?".

הוא נוכח לדעת שאינו יכול ליישב את הדברים ואומר לאותו יהודי: "איני יודע את פשט הדברים; אדרבה, אמרו לי אתם את הפשט". אך היהודי לא השיב, הניף את ידו בתנועה של ביטול והמשיך לפסוע לאורכו ולרוחבו של בית המדרש.

כששאל הילד את דודו מיהו אותו יהודי, השיב לו: הרי זהו רבי פישל, אביו של "העילוי מרוג'וב".

זהו סיפורו של מפגש לילי של ילד יהודי עם דמותו הייחודית של רבי אפרים פישל רוזין זצ"ל, שנמנה עם חסידיו הנאמנים של האדמו"ר בעל ה"צמח צדק" נ"ע מליובאוויטש, ומבני העלייה של קהילת רוג'וב¹.

רבי פישל היה מהלמדנים שבעיר ומחסידיה². "היה איש ירא וחרד; היתר הוראה היה מונח בכיסו עוד מימי עלומיו, אך לא נאות מעולם לעשות את תורתו קרדום, ויהי ל"סוחר", כלומר: אשתו ישבה בחנות והוא המשיך את עבודתו בקודש. היה מעשה וה'צמח צדק' צירף אותו לבית דין של שלושה"³.

שרה, אשת רבי אפרים פישל רוזין, היתה נכדתו של רבי גרשון, מראשוני חסידיו כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בעל ה'תניא' ברוג'וב⁴, שהייתה מאותן עיירות שתושביהן נמנו על חסידיו חב"ד⁵.

רבי פישל רוזין היה אביו של הגאון מרוג'וב. אישיותו של הגאון הגדול עוצבה

1. הילד הוא הסופר ר' הלל צייטלין הי"ד. נולד בשנת תרל"א בעיירה קורמא. פרסם אלפי מאמרים, קונטרסים וספרים שבהם רב חלקה של תורת הסוד ותורת החסידות. בערב ר"ה תרצ"ג נהרג ע"י הנאצים כשהוא בטלית בתפילין ובידו ספר הזוהר. הזכרונות פורסמו ב'כפר חב"ד' (גיליון 893 עמ' 56) בתרגום מיידיש מ'דער מאמנט' הוורשאי (י"ט וכ"ו אדר תרצ"ו). המאמר במלואו נדפס גם בספר 'בפרדס החסידות' (תשע"ט) עמ' 276-267.

2. הגרש"י ז"ן - 'אישים ושיטות' (תל-אביב, תשי"ח), עמ' 91 ואילך.

3. וראה גם שם: "...קראתי באחד העיתונים [יודישע טאגבלאט', י"ג אדר תרצ"ו עמ' 3] 'הספד' על הגאון הרוג'ובי ובין השאר נאמר שם בנימה פסקנית: 'אביו היה איש פשוט אבל ירא שמים וחובב תורה גדול'. אם משהו כ' פישל נקרא אצל אותו כותב 'איש פשוט', הריני שאיני יודע מי כבר יכול להיקרא אצלו 'למדן'... ר' פישל... היה ידוע כחריף שבחריפים...". ואכן, בשער ה'צפנת פענח' (שנדפס בחיי הגאון) מתואר אביו במילים "חריף ובקיא". צייטלין מוסיף ומספר כי פעם התארח ברוג'וב החסיד הנודע רבי הלל מפאריטש זצ"ל. כשניגש רבי פישל רוזין לרבי הלל וניסה "למשוך" אותו, כדרכו, לשיחת למדנות חריפה, קטע אותו רבי הלל באומרו: "מוטב שנשוחח בענין 'יחודא עילאה' ו'יחודא תתאה'" (מושגים עמוקים בתורת הקבלה והחסידות).

4. 'ההד', ב' אייר תרצ"ו. מלבד 'הצמח צדק' ור' פישל היה בביה"ד גם הרב דקאפוסט.

5. 'הקן' (ירושלים, תשכ"ט) עמ' 129, ולהלן עמ' 573.

6. 'מגדל עז' (כפר חב"ד, תשמ"ו), עמ' תקעט ותקפז.

במורשת אביו שהנחיל לו אהבה עזה ללימוד התורה הקדושה. מאביו שאב את דרכו הראשונה במסלול התורני שייחד אותו על גאוני דורו והדורות הקודמים.

אור גדול בעולם התורה

בי"ב שבט תרי"ח⁶ זרח אור גדול בעולם התורה. בעיר רוגצ'וב (פלך מוהליב שבבלרוס) נולד בן לרבי אפרים פישל ושרה רוזין ויקרא שמו בישראל - יוסף⁷.

יוסף זה עתיד להאיר את העולם באורו החדש והמיוחד. במרוצת חייו יביא לעולם אור חדש ונדיר של למדנות, שקידה, גאונות מופלאה ואהבת תורה שטרם נראו מזה דורות רבים.

כינויו, הרוגצ'ובי, ניתן לו על שם עיר הולדתו. בכינוי זה נודע בכל העולם היהודי. "מילדותו הכירו בו כי לגדולות נוצר, בשתים הצטיין בעודו ילד קטן, בשקידתו ובתפיסתו. ושתי סגולות אלו נתייחדו בו לכל ימי חייו"⁸.

בילדותו לקחו אביו רבי פישל אל רבו, כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' נ"ע מליובאוויטש, לראות את פניו. היה זה בתקופה בה פסק האדמו"ר לקבל קהל בשל זקנתו וחולשתו, עם זאת קיבל את רבי פישל ובנו⁹.

מסופר שכאשר נפגשו, הניח בנו של הרבי, רבי יהודה לייב (המהרי"ל מקאפוסט)¹⁰, את ידיו על ראש הילד ואדמו"ר ה'צמח צדק' ברכו בלמדנות. כעבור שנים הזכיר הרוגצ'ובי סיפור זה כשוחח עם האדמו"ר הרש"ב נ"ע מליובאוויטש¹¹.

בהיותו רך בשנים הדהים את מלמדיו ושומעיו בהבנתו הנשגבה את הלימוד.

6. בדרכון הרוגצ'ובי ומסמכי האזרחות בארכיון הלאומי בלטביה שנת לידתו היא 1858 למניינם. בדרכון שהוצא לו ב-6/12/1924 ברוסיה מצוין תאריך הלידה: 15/1/1858 היינו י"ב שבט תרי"ח, לפי חישוב הלוח הגרגוריאני. (תיק ע"ש: Rozins Jāzeps Fišela מספר סידורי: 2-23112-3234 בארכיון LNA. תרגום: יעקב לופט).

7. הרוגצ'ובי חתם את שמו לאורך כל השנים בשם יוסף בלבד. בשנים האחרונות התגלו שטרות הרשאה למכירת חמץ בו נכתב שמו יוסף בנציון (ראה עמ' 284), אולם הגאון לא היה ידוע בשם זה וגם על מצבתו אינו מופיע.

8. 'אישים ושיטות' שם.

9. "בעת זקנתו היה האדמו"ר הצמח צדק סגור ומסוגר, מעט מזעיר היו נכנסים לחדרו... ובכל זאת נכנסו ר' אפרים ופישל ובנו לפניו בקודש, כי לא על הלחם באו", לדרמן - 'מגילת רוזין' (ירושלים, תשמ"ו) פרק א, עמ' 1.

10. בנו השני של ה'צמח צדק', נולד בשנת תקע"א. לאחר פטירת אביו החל לכהן כאדמו"ר בקאפוסט. רבים מחסידי אביו התקשרו אליו והחלו להסתופף בצילו. חודשים בודדים לאחר שעלה על כס הנשיאות נלב"ע בג' מר-חשוון תרכ"ז, בנו רבי שלמה זלמן נ"ע (בעל ה'מגן אבות' מקאפוסט) המשיך את דרכו. תולדותיהם בספר 'בני הצמח צדק' (בלוי - כפר חב"ד, תשפ"א).

11. 'ספר השיחות' לכ"ק אדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש, ה'תש"ב עמ' 108 (ובמהדורת לה"ק עמ' קב).

הגיעו הדברים לכך שקצרה ידם של המלמדים מלרוות נפשו בתורה, ואף גאוני דורו וגדולי הלמדנים היו יושבים שעות ארוכות ומשתעשעים עמו בפלפולא דאורייתא, מבלי להתחשב בגילו הצעיר של הילד.

בהיותו בן שמונה שנים ידע היטב את כל סדר נזיקין, בגיל תשע כבר נקרא "העילוי מרוג'ז'וב"¹² ושמו החל להתפרסם בקרב בני עירו והסביבה¹³.

סיפרו עליו שבהיותו ילד, היה יוצא מידי פעם באמצע השיעור אל הגינה הסמוכה מטפס על העץ, שם היה יושב ולומד בין הענפים.

המלמד, בראותו זאת, הבין שאין זה מעשה קונדס בעלמא אלא שמחמת גאונותו אין הוא מסוגל לשבת כשאר הילדים על הכסא בכיתה, החליט ללכת בעקבותיו והיה מטפס גם הוא על העץ. כך, למדו המורה והתלמיד יחדיו בין שמים לארץ.

לימים התבטא הגאון בשבחו של המלמד שעלה ללמוד עמו יחד על העץ: "לולא שהמלמד עודד אותי והבין לנפשי, מי יודע אם היה לי חשק להמשיך את לימודיי"¹⁴.

המלמדים שבעירו אמרו כי לא לפי כוחם ללמד אותו. אז החל אביו, ללמדו תורה בעצמו¹⁵. לאט לאט נעשה התלמיד ל"חברו" של אביו ורבו, ומתוך פלפול היה הנער מרים את קולו תוך כדי הפולמוס ביניהם, אך תוך כדי דיבור היה נזכר שאביו הוא היושב מולו ומטעם כיבוד אב היה מזדרז לבקש ממנו סליחה ומחילה¹⁶.

מרוב שקידה, לא מצא פנאי לאכילה ושתיה. פעמים רבות חזרה אחריו אמו המסורה, וכוס חלב בידיה כדי לחזק את גופו, אולם רק כאשר הזכירה לו את המצווה, כיבוד אם, התנער מן הספרים וגמע את החלב כהרף עין¹⁷.

פעם אחת נשאר העילוי בבית הכנסת לליל יום הכיפורים אחר התפילה, פתח

12. 'המבשר' ל' אדר תש"ט עמ' 3.

13. 'אישים ושיטות', שם.

14. שמעתי מהרב יהודה צביון (מבני ברק) שגדל כילד בדווינסק ושמע סיפור זה מפי בני העיר ששמעו מהרוג'ז'ובי. ראה גם 'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קמט.

15. הקדמה ל'מפענח צפונות'.

16. הרב שלוסברג - 'הדהד', ב' אייר תרצ"ו; 'קשת גיבורים' (ירושלים, תשכ"ד) עמ' 249.

17. 'פרקי מבוא לתורת הרוג'ז'וב' (ירושלים, תשכ"ו) עמ' 9; סורסקי - 'מורביצי התורה מעולם החסידות' ח"ד עמ' צא (בני ברק, תשמ"ז). וראה הרב שלוסברג: "אמו הצנועה ז"ל באהבתה אותו ובחרדתה לבריאותו, היתה הולכת אחריו מחדר לחדר ומציגה לפניו כוס תה ורקיקי מזונות בהתחננה לפניו: יוס'ניקי, אך לגימה אחת, אך בליעה אחת. והוא אינו רואה ואינו שומע אותה. אבל כשתצעק פתאום: יוס'נקי כבד את אמך ועשה בשבילה! ועשה את רצונה לשליש ולרביעי, כי בלגמו מן הכוס פעם ושתים, כאיש שכופים אותו על כרחו, ישכח תיכף ומיד את תורתו ואת מצות העשה' של 'כבד' ויתנפל על הספרים ביתר שאת" ('הדהד', ב' אייר תרצ"ו עמ' ו).

מסכת יומא, הגה בה לאורך כל הלילה ולא זז ממקומו עד שסיים אותה עם עלות השחר¹⁸.

היו שסיפרו מעשה¹⁹ שיכול ללמד על חריפותו ודרך פסיקתו העצמאית של הגאון שהחלה כבר בהיותו ילד: פעם ביום הכיפורים ביקש האב מבנו שילך לאכול. לאחר שובו של הילד שאלו ר' פישל האם ברך ברכה אחרונה? השיב הילד בשלילה. כששאלו אביו מדוע, השיב לו כי מצד 'כיבוד אב' אכן נאלץ לאכול, אך כיוון שהוא לפני גיל מצוות הרי שב'ברכת המזון' הוא מחויב רק מדין 'חינוך' (שעניינה הוא להרגיל עצמו להתנהג מעכשיו כפי שיתנהג בעתיד, כאשר יהיה מחויב במצוות). אך כיוון שכאשר יגדל לא יאכל ביום כיפורים וממילא לא יברך 'ברכת המזון', לכן הוא אינו מחויב ב'ברכת המזון' מדין חינוך גם כיום²⁰.

אצל ה'בית הלוי' מבריסק

כשהגיע העילוי לגיל בר-מצווה²¹ הביאו אביו ר' פישל לסלוצק, אל ישיבתו של הגאון הנודע רבי יוסף דב סולובייצ'יק זצ"ל בעל 'בית הלוי', שהיה רבה של העיר ולימים רבה של בריסק, כדי שילמדו תורה²².

מסופר שה'בית הלוי' נתן לנער הצעיר לעיין באחת התשובות שבספרו. הרוגצ'ובי בתפיסתו הגאונית קלט היטב את תוכן התשובה, ובתוך זמן קצר מאוד היה מוכן ומזומן לדון עמו אודותיה²³.

ה'בית הלוי' הורה מיד לרבני הישיבה שיכניסוהו לישיבתו להצטרף לאריות הגדולים בתורה. לרוב הערכתו ביקש הרב שיקנו לתלמידו גמרא למען יוכל מיד להתמיד בלימודיו. מסופר שפעמים רבות היו מתגלים ויכוחים בין הרב מבריסק לתלמידו, כי רבי יוסף דב נהג ללמד במתינות תוך עיון רב בגמרא ובראשונים,

18. 'ההד', שם.

19. מפי הרב מנחם מענדל טננבוים, מעורכי 'צפנת פענח' במכון 'תורה שלימה'.

20. ואולי יש להוסיף בזה שהיות שאינו מחויב מצד חינוך בברכת המזון הרי שמאידך גיסא קיים האיסור של הזכרת שם שמים לבטלה שהוא לאו דאורייתא.

21. כותבי ההיסטוריה של בית בריסק חלוקים בדעתם אודות גילו של הרוגצ'ובי בעת בואו לסלוצק. יש המצינים כי היה זה בשנת תרל"א, כאשר הגיע לבר מצוה, ויש המקדימים את ביאתו לסלוצק לגיל תשע (כך גם בקשת גיבורים, 'ירושלים תשכ"ד, עמ' 250, וכן 'חידו סגולה' מאת הרב איסר ידידיה פרנקל (תל אביב, תש"כ) עמ' 194). וראה ב'הראשון לשושלת בריסק' עמ' 222 הערה 333, וכן 'רבן של כל בני הגולה' (תולדות רבינו חיים הלוי מבריסק) מאת הרב יוסף שמעון מלר, חלק א, עמודים 140-146 (ירושלים, תשע"ד).

22. 'אישים ושיטות', שם.

23. הרב משה מאיר ישר - 'המסילה' שנה א חוברת ה-1.

ואילו התלמיד הצעיר למד במהירות רבה וכך קנה לו חלק גדול מהש"ס בזמן קצר מאוד²⁴.

במשך שנה תמימה למד הרוגצ'ובי עם חיים, בנו של ה'הבית הלוי' מבריסק, מי שהתפרסם לימים כגאון הנודע רבי חיים מבריסק זצ"ל²⁵. שני גאוני עולם אלו, רבי חיים מבריסק והגאון הרוגצ'ובי היו חברותא במשך שנה.

לימים, כאשר סיפר על תקופת סלוצק, ובהזכירו את ידיד נעוריו, אמר רבי חיים מבריסק: "בצעירותי, לא הייתי נחשב ל'מתמיד'. הרוגצ'ובי, אשר היה שקוע בתלמודו משך כשמונה עשרה שעות ביממה, נחשב כ'מתמיד'. לי לעומת זאת היו שני סדרים, כאשר כל סדר נמשך כשש שעות. בכל סדר שכזה למדתי שמונה עשר דפי גמרא עם רש"י, תוספות, רי"ף, רמב"ם, רא"ש וטור עם ב"י, עד לשו"ע²⁶."

בעצה אחת היו השנים משתתפים בשיעוריו של רבי מנחם מענדל מסלוצק²⁷.

התכונה הבולטת ביותר שהייתה מכנה משותף של השניים הייתה התרפקותם על חיבורו של הרמב"ם, 'היד החזקה'. במרוצת השנים חיברו, כל אחד בהתאם לשיטת לימודו, חיבורים מופלאים על ה'יד החזקה'. אפשר ושנת לימודם המשותפת בצוותא הניבה את אהבתם הגדולה לרמב"ם.

השערה זו יכולה לקבל תמיכה מהסיפור הבא: לא פעם היה רבי יוסף דב אוסר על השניים להקדיש זמן ממושך ללימוד הרמב"ם כדי שימלאו תחילה כרסם בש"ס בבלי וירושלמי, אך הרוגצ'ובי ורבי חיים היו פותחים את הרמב"ם בהצנע ולומדים ממנו בצוותא²⁸.

24. 'קול ישראל' תרצ"ו (שנה טו גליון כב).

25. 'אישים ושיטות', שם.

26. עדות הג"ר משולם דוד הלוי סלובייצ'יק, 'רבן של כל בני הגולה', שם. ראה גם 'עובדות והנהגות לבית בריסק' ח"א עמ' קעח. בהקשר זה מעניינת הגדרתו של הג"ר מרדכי פוגרמנסקי זצ"ל, מגדולי סלוצק, כפי שמוסר אותו הג"ר מרדכי גיפטר ששמע מפיו: "תורתו של הרוגצ'ובי היא כסערה, תורת הגר"ח מבריסק היא כשקט שלאחרי הסערה. וכשם שאי אפשר להבחין בשקט אלא אם עברת בתוך הסערה, כך אין מציאות לעמוד על עומק כוונתו של הגר"ח אם לא עברת תחילה את הסערה של הרוגצ'ובי" ('מרכיצי התורה מעולם החסידות' שם עמ' צא).

27. שם. 'בימים ההם ישב בסלוצק למדן גדול שנקרא ר' מנדלי ז"ל אשר הושיב ישיבה בבית מדרשו של העשיר איסרלין, שם הרביץ תורה לתריסר לומדים שהיו סמוכים על שולחן הגביר. שני הנערים היו באים לשמוע את שיעוריו של ר' מנדלי. פעם כאשר התלוננו הלומדים שהשנים מטרידים אותם, ענה להם החכם ר' מנדלי שראה את הנולד, שרווה הוא רוב נחת מהם" (מפי רבי רפאל סלובייצ'יק. השווה עם מש"כ בס' 'Righteous Lives' שהשנים שאבו מר' מנדלי את היסודות אשר עליהם בנו את שיטתם. נעתק מ'מגילת רזין' עמ' 2).

28. 'מגילת רזין' עמ' 3. ושם מתוך 'פנקס סלוצק' עמ' 129.

עד ראייה סיפר: "הרב אמר לי הוליהו (את הרוגצ'ובי) לבית הכנסת וצווה לשמש בשמי, כי יפתח לפניו את

מסופר שפעם ראה רבי יוסף דב את הרוגצ'ובי מעיין ברמב"ם וגער בו בחיבה: "שייגעץ"²⁹, הלא הזהרתיך שלא לעיין ברמב"ם". השיב העילוי: "יסלח לי רבי, שכן באמת עברתי על אזהרתו. אבל אם אני שרק עיינתי ברמב"ם הנני 'שייגעץ', הדין נותן שמי שלומד רמב"ם גוי גמור הינו. והרמב"ם עצמו מהו? האם אפשר לומר כך?"³⁰.

הגיעו דברים לידי כך שרבי יוסף דב ביקש מהשמש לנעול בארון את כרכי הרמב"ם, כדי שידו של הרוגצ'ובי לא תגיע אליהם. פעם, כאשר הגיע השמש אל בית הכנסת הוא מצא את הרוגצ'ובי יושב ומעיין בספרי הרמב"ם. כאשר ניסה לקחת ממנו את הספר, תפס הנער את הרמב"ם ורץ אל תוך עזרת הנשים ומשם קפץ אל עבר התנור הגבוה. כאשר ירד השמש למטה הוא ראה את הרוגצ'ובי מעיין ברמב"ם כאשר רגליו משתלשלות מעל התנור. הוא ניגש אל הרב ואמר לו שהוא לא יכול עוד לסכן את חייו של הנער הצעיר³¹.

חריפותו של הרוגצ'ובי התגלתה כבר בצעירותו. מספרים שרבי יוסף בער שאל פעם את אחד מתלמידיו בישיבה מי למדן יותר, הוא, דהיינו אותו תלמיד, או הרוגצ'ובי. השיב אותו תלמיד: "אם אגיד שאני, אהיה בעל גאווה, ואם אגיד שהוא, אהיה שקרן". הגיב הרוגצ'ובי כלפי אותו תלמיד ואמר: "אז מה יצא לך, עכשיו נשארתי גם בעל גאווה וגם שקרן"³².

בשנות בחרותו התבטא פעם בחריפות מתוך "ריתחא דאורייתא" על אחד מגדולי הדור שקדמו לו. רבי יוסף דב רמז לרבי חיים להגן על כבודו של אותו גדול.

רבי חיים ניגש לרוגצ'ובי עם קושיא עצומה שהייתה באמתחתו והקשה לו. מיד החל פלפול, עד שלבסוף נשארה הקושיא בעינה. אמר לו רבי חיים: לי נראה

הארגז החדש של הספרים והנער יוכל לבחור לו איזו מסכת מהש"ס היולנאי החדש, אך שלא יתן לו מספרי הרמב"ם. הולכתיו לבית הכנסת, ובלכתנו יחד ביקשני שתי בקשות: אחת, כי אם ידרוש לצאת בלילה החוצה, אלווהו, כי ירא הוא ללכת בחשכת הלילה, ושנית, כי אראהו את המקום אשר שם ספרי הרמב"ם מונחים... ושאלתיו: 'הלא הרב ציווה, כי לא יתנו לך את הרמב"ם ללמוד, ומה לך ולהם?' והוא השיבני: 'מאזהרתו אנכי מבין, כי יש בהם דברים מעניינים, לכן אובה לראותם תיכף'... הבאתיו לבית הכנסת. כעבור חצי שעה ראיתו מעיין בספרי הרמב"ם... (מתוך הספר 'גדולים בילדותם'. הכותב מספר כי היה גר בשכנות לביתו של רבי יושע בער בסלוצק והיה מבאי ביתו. נעתק מ'רבן של כל בני הגולה' עמ' 146-140).

29. כינוי מקובל בפי יהודי רוסיה לנער מנערי הגויים, אך ההורים והמלמדים היו משתמשים בו ככינוי-חיבה לנער, במיוחד אם היה כשרוני, שנתפס בקלקלתו או שעשה מעשה שובבות.

30. הרב חיים קרלינסקי קובץ 'הדרום' חוברת מ (תשרי תשל"ה) עמ' 176.

31. 'להצמיח גדול' עמ' 74, מפי רבי שפטיה סגל (העילוי מיאנשיק).

32. דער מארגן זשורנאל, כ"ט טבת תרפ"ח.

שאפשר ליישב את הקושיא מהגמרא שאתה לומד כעת. הרצה בפניו את התירוץ והתקבל בעיניו, וסיים רבי חיים: "אצלי מונח בפשטות שמחבר זה שזלזלת בו, היה מוצא תירוץ זה תיכף ומיד"³³.

על תקופת לימודיו של הגאון אצל ה'בית הלוי' מסופר שפעם, כאשר כבר ישב הרוגצ'ובי על כס הרבנות כרבה של דווינסק והתפרסם בכל העולם, הגיע אליו יהודי אחד וביקש להיכנס. אלא שהגאון ביקש באותו היום מחתנו, רבי אבא דוד גולדפיין זצ"ל שלא להכניס אף אחד. אותו יהודי שהיה, לדבריו, "מגיד" ודרשן, ביקש מהרב גולדפיין לספר לחמיו סיפור ובעבור זה סבר שיסכים להכניסו.

וכך סיפר: אצל ה'בית הלוי' היו כמה תלמידים מיוחדים שסועדים צהרים בביתו. אני והרוגצ'ובי ועוד כמה יחידים אכלנו אצלו. פעם לפני הסעודה נתן ה'בית הלוי' לרוגצ'ובי תשובה אותה כתב וביקש ממנו לחוות עליה את דעתו. כאשר סיימו את הסעודה אמר ה'בית הלוי' לרוגצ'ובי שלא ישכח לעיין בתשובה והשיב לו הגאון: כבר עיינתי, ואמר לו את השגותיו.

"אנא יזכיר סיפור זה לחמיו ובוודאי יכניסני", אמר ה'מגיד' לרב גולדפיין. הלך רבי אבא דוד וסיפר זאת לחמיו, השיב לו הרוגצ'ובי: "הסיפור אמת, אך תמוה בעיניי כיצד תלמיד של ה'בית הלוי' הפך להיות מגיד"³⁴.

בשקלוב אצל המהרי"ל דיסקין

בתום שנה לשהותו בסלוצק, עבר הנער לישיבה בשקלוב בראשותו של הגאון הנודע רבי יהושע לייב (המהרי"ל) דיסקין זצ"ל³⁵.

שמו של הנער העילוי החל להתפרסם בכל הסביבה ורבים היו מתקבצים סביבו כדי לדון עמו בדברי תורה. הזדמנויות טובות לשיחות תורניות ממושכות היו בין היתר בנסיעות ארוכות ברכבת מעיר לעיר. פעם אחת כאשר נסע הגאון בצעירותו ברכבת הזדמנו למקום קבוצת תלמידים מיישיבת וולוז'ין והחלו לדבר עמו בלימוד. כאשר החלה הרכבת לנסוע לא הסכים הרוגצ'ובי להמשיך לדבר עמם עד שילכו

33. 'גאון וחסיד' (צרפת) עמ' 263, מפי הרב אסטולין (ממקורבי הרב גולדפיין, חתן הרוגצ'ובי).

34. מפי הרב נחום זוין ששמע מסבו הרב שלמה יוסף זוין ששמע מהרב אליעזר ננס. נדפס גם ב'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קנג.

35. 'אישיים ושיטות', שם.

לשלם על הנסיעה. אחד התלמידים שנכח בשיחה סיפר לימים שהגאון ציטט קטעים מתוך ספר 'המאור' בעל פה³⁶.

הדיין של בריסק רבי שמחה זעליג ריגר זצ"ל סיפר שהגאון היה לומד בבחרותו יומם ולילה ברציפות ללא הפסק כלל. כך במשך כל הלילה, עד שלפנות בוקר היה נרדם מרוב עייפות ולעיתים אף נותר ללון לצד השולחן. ר' שמחה זעליג העיד שהמהרי"ל דיסקין, שכבר היה נייעור לפנות בוקר, היה ניגש ליד תלמידו מכסהו בשמיכה לבל יצטנן³⁷ וכן היה מכין לו מים לנטילת ידיים לכשיתעורר³⁸.

מסופר שפעם אחת כאשר הגיע הגאון ללמוד אצל המהרי"ל בביתו הוא נותר ללון שם, ובאותו לילה התרחשה בבית המהרי"ל הגניבה הידועה שבשלה נאסר ונאלץ לברוח ועלה לארץ ישראל³⁹. המהרי"ל ישב ולמד לאור עשית כאשר סכום כסף גדול שהונח אצלו למשמרת היה מונח לפניו. לפתע נרדם, הנר כבה והכסף נעלם. כאשר התעורר מיד רץ להעיר את הרוגצ'ובי משנתו ולהעבירו את הנהר לכפר הסמוך קטולנא מפני החשש שיאשימו את הגאון בגניבה, וכנער צעיר, איש לא יעמוד לימינו (מה שאין כן אם יאשימו את המהרי"ל כולם יחלצו לעזרתו)⁴⁰.

כאשר למד הרוגצ'ובי אצל רבותיו המהרי"ל דיסקין ורבי יוסף דב סלובייצ'יק, היה מקבל מידי פעם סכום כסף מאביו כדי לקנות לעצמו כמה דברים. בפועל היה מחלק את הכסף מיד לנזקקים.

כששאלוהו לסיבת הדבר שאינו מניח לעצמו מאומה, ענה: "התפקיד של בחור ישיבה הוא לשבת וללמוד, ובשביל זה שולח לי אבי את הכסף, כדי שאקנה דברי מאכל לחזק את כוחי בלימוד. אבל מכיון שעבורי מספיק מה שאני אוכל ב'טעג' (אכילת ימים אצל בעלי בתים), יוצא אם כן שהכסף מיותר אצלי לחלוטין"⁴¹.

הרוגצ'ובי שמר אמונים לרבו המהרי"ל דיסקין והעריצו. גם כשהתקבל שנים

36. 'אחת שאלתי עמ' קלז, בשם הג"ר חיים שאול קרליץ ששמע מאביו הג"ר מאיר.

37. 'שיעורי הגרמ"ד הלוי על התורה' עמ' יב, מפי הגרש"ז ריגר זצ"ל.

38. עדות הג"ר אליעזר פלצינסקי זצ"ל ששמע מפי הדיין (ספר הזכרון 'שולחן מלכים' ח"א. נעתק משו"ת 'צפנת פענח החדשות' ח"א עמ' תא). והוסיף הג"ר שלמה פלצינסקי בשם אביו: "הדיין דבריסק סיפר לאאמו"ר בהתפעלות שהרוגצ'ובר היה אז רק כבן י"ג שנים בלבד, אולם כבר אז הכיר המהרי"ל דיסקין בגדלותו בתורה שעתיד להאיר את עולם התורה בגדלותו". וראה גם ית"נ פ' ויצא תשס"ח.

39. ראה על כך שיינברגר - 'עמוד אש', עמ' נד-סא.

40. מפי הגרא"ל שטיינמן ששמע מפי הגרש"ז ריגר זצ"ל. נדפס ב'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קנד. הרב שטיינמן סיפר עוד שהרוגצ'ובי עבר בצעירותו על הספר 'שועות יעקב' בתוך חמש עשרה דקות. הסיפור לפרטיו נדפס גם בספר 'כאייל תערוג', עמ' קכח-קכט.

41. מפי הרבנית חנה גולדפיין (בת הגאון) שסיפרה לרב אסטולין (גאון וחסיד' עמ' 265).

לאחר מכן כרבה של דווינסק היה נוהג להזכיר תדיר את רבו. נשתמר מכתב מרבי צחק ירוחם דיסקין זצ"ל לאביו המהרי"ל בו הוא כתב:

"בטח יזכור כבוד מר אבי שליט"א את תלמידו מרוגאטשוב אשר למד בשקלוב, הרה"ג מו"ר יוסף נ"י ראזען אשר זה כארבעה ירחים נתקבל פה לרב, דורש באהבה את שלום אדוני אבי מורי ורבי יחיה, ובכל עת שמו בפיו לברכה ולתהלה"⁴².

כותבי הביוגרפיה של המהרי"ל דיסקין מציינים כי הגאון מרוג'וב נשאל פעם, בחיי רבו, מה דעתו על גדלותו וגאונותו והשיב לשואלו: "הרבי הוא במלוא מובן המילה רבי עקיבא איגר"⁴³.

חתנו של הגאון, רבי אבא דוד גולדפיין, סיפר עם זאת לימים שלמרות ששני רבותיו היו חשובים בעיניו של חמיו, היה מפליא בעיקר את רבי יוסף דב, ואף התבטא עליו: "ער איז א בעל חשבון אין א שטיקעל גמרא" (הוא בעל חשבון בקטע גמרא)⁴⁴.

על ההערכה הגדולה שהייתה לרבו המהרי"ל ניתן ללמוד מהעובדה שכאשר נתקבל כרבה של דווינסק פנה אל רבו שהתגורר בירושלים שיפקדהו בברכתו⁴⁵.

לימים, נכנס פעם רבי נפתלי ווסרמן הי"ד אל הרוג'ובי, ובידעו כי נזהר הוא בכבודם של רבותיו ונשמר מלבטל דבריהם, התחכם להעמידו בניסיון ולראות עד כמה יוכל לעמוד במנהגו.

הוא הציע בפניו ענין מוקשה של רבי יוסף דב, אבל הרב מדווינסק שמר על פיו חתום. הציע עוד עניין פלאי בשם ה'בית הלוי', אבל גם זה לא הניאו משתיקתו.

משהמשיך והשמיע דברים נוספים הנראים תמוהים בעיניו, עצר הגאון וקרא בקול רם: "הערט אויף. הערט אויף. איך האב געלערנט ביי איהם" (חדל, חדל. אני למדתי אצלו)⁴⁶.

42. 'השרף מבריסק' עמ' 187. נדפס גם ב'עמוד האש' עמ' ר"י.

43. כתבי הרב זאב אריה רבינר, הובא ב'עמוד האש' שיינברגר (ירושלים, תשי"ד) עמ' קצח.

44. 'גאון וחסיד' עמ' 264, מפי הרב זלמן לייב אסטולין שהיה מבאי ביתו של הרב גולדפיין.

45. 'עמוד האש', שם.

46. מפי הג"ר דוב לנדאו ששמע מהג"ר אברהם יהושע סולובייצ'יק, 'רבן של כל בני הגולה' ח"א, עמ' 146-140. מסופר שם מפי הג"ר הלל מעדליא זצ"ל שלימים אמר רבי חיים מבריסק לרוג'ובי בבדיחות הדעת: "הרי מבטל אתה את כולם, ונמצא שגם אם יאמרו שגדול אתה מהם, אין איפוא כל ראייה שאתה אכן גדול... לעומת זאת, אני מעריך את כל חברי ומכיר בגדולתם. אם יבואו איפוא ויאמרו לי כי אני גדול מהם, הרי זה באמת חשוב".

אצל ה'תורת חסד' ורבי צדוק הכהן

כשהיה בגיל שבע עשרה שנה לערך, נסע הגאון ברחבי המדינה, מתוך מטרה אותה הגדיר בלשונו: "לראות האם 'העולם' יודע ללמוד מעט".

תחילה בא לוורשא. שם שוחח ארוכות עם למדני העיר. לדבריו, בכל וורשא ישנו אברך אחד (והוא לא נקב בשמו) שיודע קצת ללמוד.

מוורשא המשיך ללובלין וניגש אל רבי שניאור זלמן פרדקין זצ"ל בעל ה'תורת חסד'. בכניסתו נתן לו ה'תורת חסד' שלום ואמר לו: "שב בני".

העילוי הצעיר מרוגצ'וב לא התיישב והתחיל למנות מיד כמה פעמים מוזכר הביטוי "שב בני" בתלמוד בבלי, בתלמוד ירושלמי, במדרש וכו'. וכך, בעמידה, התפתח בין השניים פלפול הלכתי ותורני שנמשך מספר שעות.

בצאתו מבית ה'תורת חסד' רץ הגאון ברחובות בהתפעלות ומלמל לעצמו: "נאה מאד, נאה מאד, הזקן יודע ללמוד".

משם פנה אל ביתו של רבי צדוק הכהן שהיה גאון עצום וחיבר עשרות ספרים רוויי גאונות עצומה בכל חלקי התורה (ונודע גם בשם "העילוי מקרייזבורג") מתלמידיו של כ"ק האדמו"ר מאיז'ביצה זצ"ל (בעל 'מי השילוח') בפולין וכעבור שנים מילא את מקומו באדמו"רות.

כאשר נכנס אל רבי צדוק הביע הרוגצ'ובי את רצונו להתפלפל עמו בדברי תורה. אמר לו הכהן: "האמן לי, אברך, גם אנחנו היינו פעם אברכים, וגם אנחנו היינו משתטים. אבל חז"ל לימדונו: יראת ה' היא אוצרו. אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים בלבד"⁴⁷.

47. 'פון אונזער אלטער אוצר' אוסף רביעי (וורשא תר"ץ) כרך ה, פרקי אבות פ"ב, עמ' 511. תרגום ב'כפר חב"ד' גל' 893. קיימים גירסאות נוספות לכוונה שיה עם הכהן. בספר 'תולדות הכהן' שיצא בחייו של הרוגצ'ובי (אונגר - לובלין תרפ"ד) עמ' 54: "בשיחתם הביע העילוי מדנבורג את חפצו, כי יחפוץ לפלפל אתו בדברי תורה. שאלהו: היש לכם לשאול דבר או איזה דבר בלתי מובן? ויענהו כי אין לו מה לשאול, רק יחפוץ להתפלפל. אמר לו הכהן: 'האמינו לי, כי גם אנכי הייתי כמוכם, הייתי עילוי וחפצתי תמיד להתפלפל; אבל אחרי כן, בבואי ל'צדיק', נודעתי כי לא זו הדרך בלימוד התורה קדושה. וגם אתם הואילו לשמוע לעצתי הנאמנה לנסוע לאיזה צדיק, ותדעו גם אתם דרכה של תורה. ואל תחשדוני כי כוונתי, חלילה, אלי, רק אל איזה צדיק שיהיה רוחכם לנסוע אליו".

בספר 'מגדולי החסידות' לרא"י ברומברג (ז עמ' מט) באים דברי רבי צדוק בנוסח מורכב ומורחב יותר: "קבלהו 'הכהן' בסבר פנים פות, אבל אמר לו במילים אלו: מה יצא לנו מן הפלפול? הרי אני אשתדל להראות שאני יודע יותר מכבודו, וכבודו ישתדל להראות שהוא יודע יותר ממני, ומה ירוויח הקב"ה מזה? וכשהפציר בו הגאון מאוד אמר לו 'הכהן': ברי לי שברכת 'אתה חונן לאדם דעת' שתקנו אנשי כנסת הגדולה, לא הייתה כוונתם על מי שיש לו כח בפלפול; אבל אם כבודו בא אלי, אז בודאי 'מה' מצעדי גבר כוננו', יכול אני לומר לכבודו, שגם אני

הרוג'ובי נפרד מרבי צדוק ויצא מביתו, בדרכו עצר מידי פעם ואמר: "אוי, אוי, דבריו של הזקן חודרים עמוק לעצמות"⁴⁸.

אצל ה'מגן אבות' מקאפוסט

בצעירותו נהג הגאון לנסוע ולבקר לעיתים את כ"ק האדמו"ר רבי שלמה זלמן מקאפוסט זצ"ל⁴⁹ בעל 'מגן אבות' (נכדו של ה'צמח צדק')⁵⁰.

נראה שבשיחותיו עם האדמו"ר סיפר לו חוויות מהתקופה בה למד אצל רבי יוסף דב מבריסק, שכן לימים שלח לו האדמו"ר מקאפוסט את המילים: "הגיעה העת שיתנהג בדרכי רבו"⁵¹. כאשר שאל השליח את הגאון למה רומז הרבי, השיב הרוג'ובי כי אצל רבו היתה קופסת טבק להרחח עליה היו חקוקות האותיות: ש.פ.ו.ש.מ.ג. ולמרות בקשותיו של הגאון, מיאן רבי יוסף דב לגלות לו את פשר האותיות.

פעם התקשה הרב בהבנת פשט דברי התוספות. הרוג'ובי טען כי יכול לבאר לו את הדברים המוקשים, אך התנה שרבו יגלה לו את פשר האותיות החקוקות. הרב נענה וסיפר שבילדותו היה חד וחריף ונהג להצליף ולחדד את לשונו. לימים עקר מעצמו הנהגה זו, וטבע לו לזיכרון על קופסת הטבק את האותיות ש.פ.ו.ש.מ.ג. ראשי התיבות של הפסוק: "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו"⁵².

"ורמז רמז לי הרבי", אמר הגאון, "שאף עלי לאחוז במידה זו ואפסיק מדרך ביטול הזולת"⁵³.

הייתי עילוי בנעורי ונצחתי כל הגדולים ממני בפלפול, ובכל זאת ראיתי אחר כך שאי אפשר לזכות לכתרה של תורה עד שלא מגיעים אל פתחם של תלמידי הבעש"ט זצ"ל". והעיר ע"כ הסופר ר' הלל צייטלין כי לאופיו של 'הכהן', הנוסח השני מתאים מהראשון (דער מאמנט' הוורשאי, י"ט וכ"ו אדר תרצ"ו. מתורגם ב'כפר חב"ד', שם).
48. וב'מרבצי התורה מעולם החסידות' כותב שהרוג'ובי העיד על עצמו שדברי הכהן נחקקו במעמקי ליבו חקיקה שכוחה יפה לכל ימי חייו (שם, עמ' צ).

49. בן המהרי"ל מקאפוסט ונכדו של ה'צמח צדק'. נולד בשנת תק"צ. לאחר הסתלקות אביו בשנת תרכ"ז המשיך ומילא את מקומו עד לפטירתו בו"ך אייר תר"ס.

50. 'ההד', ב' אייר תרצ"ו.

51. ייתכן והרקע לדברים מצוי בסיפור הבא שסיפר ר' יחיאל לוריא, חסיד קאפוסט, שבצעירותו רצו מספר רבנים להחרים את הרוג'ובי על כך שמתבטא בחריפות על גדולי הדור, והאדמו"ר מקאפוסט ששמע על כך מנע זאת. ראה להלן עמ' 365-366.

52. משלי כא, כג.

53. 'מגדל עז' שם, בשם הר"ר חיים עוזר מרינובסקי ששמע מהר"ר אברהם חיים לובאנאוו (הרב מליעפלא, שקיבל סמיכה מהרוג'ובי) ששמע מפי השליח הנ"ל.

חתונתו בוורשא

מסופר שכאשר הגיע הגאון לפרקו, הוצעו לו שידוכים של בנות יהודים עשירים. פעם אחת הזדמן עם אחד מידידיו לעיר וורשא, במטרה לבדוק את אחת ההצעות, ואת פניהם קידמה מהומה. התברר שאחד מעשירי העיר נפל ונפצע ברגלו. אמר על כך הגאון למלווהו: "אם 'בר-המזל' העשיר יכול להיות 'שלים-מזל' ולשבור רגל, אין לנו מה לעשות כאן"⁵⁴.

על תקופה זו סיפר הגאון לימים כי פעם הוצע לו שידוך עם בת כהן ואמר לו אביו: "הלא תלמיד חכם אתה" (וכידוע בגמרא ששבח לתלמיד חכם לישא בת כהן⁵⁵), השיבו הגאון: "וכי אני תלמיד חכם יותר מרב כהנא"? (שנאמר בגמרא⁵⁶ שגלה ממקומו מפני שנשא בת כהן)⁵⁷.

כשהגיע הגאון לפרקו נשא לאשה את מרת פעריל בת רבי משה יהודה הרשפינקל⁵⁸ מעשירי העיר וורשא⁵⁹.

מרת פעריל היא אם בנותיו של הגאון, חנה גולדפין (אשת רבי אבא דוד זצ"ל) ורחל ציטרון (אשת רבי ישראל אבא זצ"ל).

לאחר פטירת אשתו הראשונה פעריל נשא הגאון את אחותה הצעירה, מרת רבקה ע"ה שהייתה אלמנה⁶⁰.

מלבד שתי בנותיו שנולדו מאשתו הראשונה⁶¹ אימץ הרוגצ'ובי גם שלושה ילדים נוספים. (על משפחת הגאון: חמיו, אשתו, גיסותיו, אחיו ואחותו, ילדיו, חתניו, נכדיו, ילדיו המאומצים וכן על מקור המשפחה, ראה להלן פרק טו).

חותנו רכש עבורו דירה ברחוב טוורדו בית מספר שלוש⁶² והעילוי הצעיר היה

54. שמעתי מהרב נתן נטע ברכה ז"ל (זכה להיות מרואי פני הגאון) ששמע מזקני דווינסק.

55. פסחים מט, א. עיין ברש"י שם.

56. שם.

57. מפי הגרא"ל שטיינמן ששמע מר' שמואל גינזבורג מפי אביו ר' חנוך ששמע מהרוגצ'ובי עצמו, נדפס ב'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קנז.

58. ראה אודותיה להלן, פרק טו. וראה בשו"ת 'צפנת פענח' וורשא בס' קכ"א כותרת התשובה: "לד"ז (דודי זקני) ידיד נפשי שיחי ר' וועווטשי הירשפנקל".

59. בכתב עת 'המסלה' חוברת ה-ו במאמרו של ר' משה מאיר ישר ז"ל; וגם בספר 'אהלי שם' (גוטליב - פינסק, תרע"ב); וראה גם 'קשת גיבורים' (ירושלים, תשכ"ד) עמ' 250.

60. 'צפנת פענח החדשות', ח"ב עמ' תכו. וראה בהרחבה להלן, פרק טו.

61. ולא כפליאור ('דווינסק - עלייתה ושקיעתה של עיירה') עמ' 69, שכתב כי ילדיו של הרוגצ'ובר הם מאשתו השנייה. את דבריו של פליאור ציטטתי בספרי הקודם על הרוגצ'ובי, ושגיאות מי יבין.

62. 'היינט' (ורשא) י"ב אדר תרצ"ו, מתורגם בכפר חב"ד גליון 894.

סמוך על שולחן חותנו שם משך שמונה שנים⁶³, בעודו עוסק בתורה יומם ולילה. חלונות ביתו היו מול משרדי המשטרה המקומית, והשוטרים המקומיים הביעו פליאה כמה פעמים על כך שאין האיש הזה ישן לגמרי, וכל הלילה הוא סובב בחדרו הלוח ושוב⁶⁴.

הרב אברהם זמבא ע"ה, סיפר בשם אביו, שנולד בחצר בוורשא בה התגורר הרוגצ'ובי, כי בילדותו כשהלך עם חבריו מהתלמוד תורה הביתה, היו הילדים רצים בסקרנות לעבר חלונות בית משפחת הרשפינקל, כדי לראות פלא: שם, סיפרו הילדים, יושב אברך מגודל פרא ופיו לא פוסק מלהגות וללמוד רמב"ם⁶⁵.

באותם ימים שמעו של הרוגצ'ובי החל ללכת לפניו כגאון אדיר, ואבירי וורשא ובעלי המוחין של פולין דאז היו משכימים לפתחו כדי להינות מזיו תורתו⁶⁶.

מסופר כי באותם ימים שאלו את הגאון מהו סדר לימודו והשיב: "אני לומד כשמונה עשרה שעות ביממה, ושמונה עשרה דפי גמרא בשעה"⁶⁷. עוד מספרים באי ביתו שהעיד על עצמו: "יותר מארבע שעות ליום אין ביכולתי לישון"⁶⁸.

במחיצת ה'אבני נזר'

באותה תקופה נפגש הרוגצ'ובי כמה פעמים עם הגאון הנודע בעל ה'אבני נזר' זצ"ל מסוכטשוב⁶⁹. מסופר שכאשר היו השנים נפגשים, היו הוויכוחים ביניהם מתמשכים שעות ארוכות, ובכל פעם שנפגשו התנהל ביניהם קרב תורני של ממש⁷⁰.

על מפגשם הראשון מסופר שהגאון הגיע לשמוע שיעור מפי ה'אבני נזר'. לאחר זמן הקשה קושיה על דבריו וה'אבני נזר' ניסה להשיב לרוגצ'ובי, אך הוא לא הניח ושאל שאלה עמוקה יותר, עד שהרב חדל מלהשיב לו. הרוגצ'ובי לא ויתר, קם ממקומו וניגש אל ה'אבני נזר' להפציר בו שישב לשאלתו, אולם הרב קם ממקומו והחל לצאת מהמקום. הגאון תפס באבנטו של ה'אבני נזר' אך הוא השתחרר

63. 'אישים ושיטות', שם.

64. 'קול ישראל' תרצ"ו, שנה טו גליון כב.

65. 'מריצי התורה מעולם החסידות' שם צב.

66. 'מגילת רזין' עמ' 8.

67. שמעתי מר' מנחם מענדל טננבוים. וראה גם הרב א.מ. ולקובסקי: "יכולים להעיד עליו עדות נאמנה, שלמד תורה שס"ה יום בשנה, בכל יום משע עשרה עד עשרים שעה" ('ההד' ב' אייר תרצ"ו עמ' ה).

68. הרב נחמיה שלוסברג, 'ההד' שם.

69. רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל (תקצ"ט-תר"ע), מייסד חסידות סוכטשוב, בעמח"ס 'אגלי טל' ו'אבני נזר'.

70. מפי ר' חיים קלינא מחסידי סוכטשוב ('מגילת רזין' עמ' 8). וראה 'מגדולי התורה והחסידות' ח"ה עמ' פז.

והשאירו את האבנט בידיו של הגאון. בכך הסתיים השיעור. לאחר זמן מה יצא הרב מחדרו ואמר לתלמידים: "היה כאן אברך אחד שהוא גאון עולם"⁷¹.

בהזדמנות אחרת בה שהה רבי יעקב ויידנפלד זצ"ל⁷² עם מחותנו בעל ה'אבני נזר' בשבת, נשא ה'אבני נזר' דברי תורה בסעודה שלישית ומחותנו דחה כמה מדבריו בראיות וקושיות חזקות כדרכה של תורה. אמר לו ה'אבני נזר' כשסיים את דבריו: "מחר יבוא אלי אברך אחד, וברצוני לראות אם גם עמו תהיה תקיף כך". וכך היה למחרת כאשר הגיע הרוגצ'ובי, הוא שוחח עמו בדברי תורה בבקאות מבהילה בכל חלקי התורה. כאשר גמר דבריו אמר רבי יעקב למחותנו ה'אבני נזר': "מיום שעמדתי על דעתי לא היתה לי חלישות דעת כזו בתורה"⁷³.

חותנו של הגאון היה בעל אחוזות גדולות במחוז קוטנא. הגאון שהיה מבקר אצל חותנו, נועד תכופות עם רבי יהושע מקוטנא זצ"ל⁷⁴, שאהב את הרוגצ'ובי אהבת נפש⁷⁵ (כבר בהיותו כבן ט"ז שבחהו הרב מקוטנא בידיעת כל הש"ס. מסופר שבהיותו נער נכנס לדבר בדברי תורה עם הרב מקוטנא ובתוך הדיון חשש רבי יהושע שלא תהא דעתו של הנער העילוי זחה עליו ואמר לו: "ש"ס קטן כמוך אפשר לקנות בכמה מעות"⁷⁶).

פעם נועדו הרב מקוטנא והרוגצ'ובי יחד עם ה'אבני נזר' שכיהן באותם ימים כרבה של קרושנוביץ, עיירה הסמוכה לקוטנא. ר' לייבוש מינסטר, מזקני תלמידי החכמים של קוטנא, תיאר את הפגישה של שלושת גאוני עולם אלו:

"כשנועדו יחד שלשתם, היו הגדולים הללו חורזים בפלפולי תורה, והיו שמחים כנתינתם מסיני, עד שהגיע שעת המנחה והפסיקו לשעה קלה כדי לחטוף תפילה קצרה. שלושתם לא היו מאריכים, אלא שהרוגצ'ובי מקצר ועולה ביותר"⁷⁷. והיו

71. מפי תלמידו הרב מרדכי קוט (תולדות הרב אברהם הערש כהן ע"ה, תשע"ה, עמ' 265).

72. נולד ת"ר, נלב"ע תרנ"ד. בעל שו"ת 'כוכב מיעקב'. בנו הוא רבי דב בעריש, הגאון מטשעבין.

73. 'פקודי משה' רשומי מילים עמ' ק"ס, מפי הרב יוסף שטינהארט ששמע מחסיד ה'אבני נזר'.

74. נולד ח' בכסלו תקפ"א, נלב"ע כ"ה בתמוז תרנ"ג. מחשובי הפוסקים בפולין, בעל שו"ת 'ישועות מלכו', 'ישועות ישראל', 'בין דעת', 'גנזי אבות' ועוד.

75. תולדות הגאון מקוטנא (איבישץ) בתוך ספר 'נפש חיה' על בראשית ודרשות. 'מגילת רזין' עמ' 9-8.

76. מפי הגרא"מ באקאן ששמע מפי רבי אלחנן היילפרין זצ"ל מסבו מהר"ש ענגיל מראדאמיסלא זצ"ל.

77. ישנן כמה עדויות שהרוגצ'ובי לא האריך בתפילתו. ראה גם 'זכרונות' יהושע לייב ראדוס (תרצ"ו) עמ' 128, וגם 'היינט' ריגה כ"ג אדר תרצ"ו.

אחד היהודים שהזדמן לפטרבורג בערב שמחת תורה סיפר שבתפילת שחרית של הושענא רבה, לא נותר הגאון לאריכות ההקפות, אלא עשה שבע הקפות במהירות (מפי הרב חיים בער לרמן ע"ה שנכח במקום, כפי שסיפר לנכדו ר' ירוחם פיליפובסקי).

ראה גם 'דער מארגן זשורנאל', כ"ט טבת תרפ"ח (תרגום מיידשי): "כאמור, השיטה של הרוגצ'ובי היא לשבת

סונטים בו על קיצורו והוא חוזר וסונט בהם: מה תלעיזו עלי שאינני מתפלל, אלעיז עליכם שאינם לומדים⁷⁸.

ראוי לציין כי שני גאוני עולם אלו היו מבוגרים מהרוגצ'ובי: ה'אבני נזר' נולד בשנת תקצ"ט (והיה מבוגר ממנו בקרוב ל-20 שנה) ורבי יהושע נולד בשנת תקפ"א (והיה מבוגר ממנו בקרוב ל-40 שנה).

אחד מבאי ביתו של ה'אבני נזר' היה ר' יעקב יצחק ארליך ע"ה שזכה לישון, כנער צעיר, במחיצתו של הרוגצ'ובי כאשר הגיע לבקר את ה'אבני נזר' ולהתפלפל עמו בלימוד. את זכרונותיו הוא פרסם כעבור שנים, ויש בהם קטע מיוחד שבשל חשיבותו נביאו כלשונו⁷⁹:

"היה זה בשנת תרמ"ב. זוכר אני, כי בעת בואו של הגאון האדיר ר' יושא דינבורגר⁸⁰ (הוא היה אז אברך, חתן מוארשא, ונקרא: דער ווארשאווער עילוי), היה הוא ישן עמי במטה באותו חדר העליה. כי מנהגו היה לבוא תמיד לסוכטשוב, לדבר ולפלפל עם אדמו"ר הזקן⁸¹ צוקללה"ה. הוא נהג לבוא בשעה ארבע-חמש אחר מנחה, בערבי לילות החורף הארוכים, נקרא לבוא לקודש פנימה, לאדמו"ר, ודברו בדברי-תורה עד שעה שלוש-ארבע, לפני עלות הבוקר.

ואז היה בא הוא, העילוי מוארשא, לחדרי, וישן עמי. פעם, ביום חמישי בלילה, בא כמנהגו אלי, ועוררני באמרו כי היום הוא נוסע לביתו לווארשא, אבל השעה כבר ארבע, והוא ירא כי אם ישכב וישן יעבור עת הקורירקא (כך שם עגלת-

וללמוד, ותורתו חשובה מתפילתו... השמש של ה'פלאוונער מנין' כבר יודע שאחרי התפילה צריך לגשת אל הרבי ולקפל לו את התפילין, כי מיד שהרוגצ'ובי יסיים את התפילה מהר, הוא יניח את התפילין על הסטנדר וירוץ מהר הביתה ללמוד... וכאשר הגאון מתיישב ליד הגמרא הוא שוכח את עצמו ואת כולם... מזל שהרבנית מגישה לו כוס חלב ועוגיה או כמה צימוקים".

וראה הרב סאוויצקי על תפילת הרוגצ'ובי: "ורבנו כר' שמעון בן יוחאי בשעתו התבצר בתוך ד' אמותיו של הלכה וכל חייו היו שורה ארוכה להגדיל תורה ולהאדירה, ועליו נאמר כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנתן [שבת יא]. לא פסק פומי מגירסא. לא האריך בתפילתו, וכאמרם גם בזה מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה [שבת י] ובפירש"י תפלה צורך חיי שעה לרפואה לשל' ולמונות..." (הקדמה ל'נר אברהם' - ברוקלין, תשל"ו).

הגאון נהג לעיתים להתפלל מנחה ביחידות, כנראה כדי לא להחטיר בלימוד תורה, כך ע"פ עדות הרב מטשעבין ('צפנת פענח החדשות' ח"ה עמ' שפ). ואולי תובהר שיטתו בזה ע"פ המצוטט בשמו: "שמעתי בשם הגאון מרוגטשוב זצ"ל בעל צפנת פענח שכשאדם מתפלל הוא מדבר אל הקב"ה, וע"י לימוד התורה שאדם לומד הקב"ה מדבר אליו..." ('צפנת פענח החדשות' ח"ה עמ' תלד בשם הגר"א שווי והגר"מ גיפטר זצ"ל). הרב יעקב לנדא (שהיה מבאי ביתו) העיד שהגאון הקפיד שלא להדליק את האור בשעות אחר הצהרים, כדי שלא יהיה משכא ליה שמעתתא וכאשר יגיע זמן המנחה יבחין בכך ('צפנת פענח החדשות' ח"ה עמ' שפ).

78. עדות ר' אהרן שלמה אלברג במכתב למכון 'צפנת פענח', י"ב אלול תשט"ז, מפי ר' ליבוש מינסטר.

79. 'אלה תולדות' (תל-אביב, תשכ"ז) עמ' 25.

80. כך היה מכונה הרוגצ'ובי, יאשע (יוסף) מדינבורג (דווינסק).

81. ה'אבני נזר' מכונה בפי חסידי סוכטשוב האדמו"ר הזקן, בהיותו מייסד החסידות.

הדואר, שנסעה לתחנה הרחוקה מסוכטשוב עשרים וארבעה ק"מ, ז'ראדוב, כי אז עדין לא היתה מסילת-הברזל עוברת בסוכטשוב, בדרכה מקאליש לוארשא), ולישב בטל אינו יכול, משום זה הוא מעורר אותי.

הוא ביקש ממני לקחת גמרא, איזה שתעלה בידי, ואומר לו 'דבור המתחיל' של התוספות, והוא יאמר לשון התוספות הלאה. למשל: עלה בידי מסכת כתובות. אמרתי לו: כתובות דף לו (ע"א) בד"ה תוספות כך וכך, והוא אמר הלאה לשון התוספות. זה הוא פלא שאין כמוהו. ואחר-כך, בשעה חמש, הלכתי עמו לדואר, ונסע הביתה".

באחת הפעמים שבא אליו ביקש הרוגצ'ובי סמיכה מה'אבני נזר'. שאלו ה'אבני נזר' האם למד את ה'פרי מגדים'? הגאון השיב בשלילה. אמר לו ה'אבני נזר': אם כן לא אוכל לתת לך סמיכה. הגאון נסע לביתו ולאחרי זמן חזר, וכאשר נשאל שוב האם למד כבר 'פרי מגדים', השיב בחיוב. מיד ישב וכתב לו סמיכה מבלי לבחננו⁸².

(יצויין כי ע"פ עדותו של הרב אברהם גודין ע"ה, הוא ביקש פעם מהגאון לחתום לו על ניר ריק כדי להגיש בקשה לשלטונות בשם הגאון. הרוגצ'ובי חתם "הרב יוסף רוזין", והעיר: "אני כותב הרב בזמן שאין לי סמיכה"⁸³).

עדי ראה שנכחו בשעת מעשה מעידים שפעם ביקר ה'אבני נזר' את הגאון כשהזדמן לוורשא ולמחרת הלך הרוגצ'ובי אל אכסנייתו והחזיר לו ביקור. הביקורים נפתחו והסתיימו בשקלא וטריא מבבלי וירושלמי. בתוך שיחתו הזכיר ה'אבני נזר' תוספתא שעליה נבנה מרבית חידושו. הפסיקו הרוגצ'ובי והעיר כי דברים אלו אינם נמצאים בכל התוספתא. מיד הובאה התוספתא, חיפשו את הציטוט ולא נמצא.

82. מפי רבי חנוך העניך מסוכטשוב זצ"ל ('המודיע', י' באדר א' תשנ"ב). וראה גם ב'נזר התורה' קובץ כא עמ' תג. ב'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קנח מופיע סיפור זה בשם הרב יוסף פריהר, משמשו של הרוגצ'ובי בשנותיו האחרונות. פריהר מספר שה'אבני נזר' קרא לבעל ה'חלקת יואב' שיסייע לו בבחינה, משום שידע שהרוגצ'ובי גאון עצום. וכאשר הגיע הגאון שאלו אותו האם למד ט"ז והשיב שהוא פוסק מהש"ס. שאלו אותו מה יעשה במקרה של בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, שלא מופיע בש"ס, השיב להם שעל כזה דבר יכול לענות ממה שראה אצל אמו בבית... וכך מסופר: כיון שאמרו לו שצריך לדעת ט"ז פנה אל בית הכנסת, ובסוכטשוב היה שו"ע עם ט"ז בשורה עליונה, לקח שולחן וספסל וטיפס עליהם לקחת את הספר, וכיון שהיה לו לטורח לרדת ולעלות שוב, ישב שם למעלה והסתכל וכך עבר על הכל, וכשגמר אמר "גאנץ גוט גאנץ גוט" (הכל טוב, הכל טוב) והמשיך: כאן יש לי עבורם ירושלמי, כאן יש לי עבורם תוספתא... לאחר מכן כשהתחילו להתפלפל עמו על זה אם המקורות שהביא מתאימים או לא, הגיב בחריפותו: "הם כלל לא ידעו שיש כזה ירושלמי". וראה גם 'מראה הדשא' עמ' פט.

83. שבועון 'כפר חב"ד' גל' 92 עמ' 4. הרב גודין מוסיף ומספר: בהזדמנות אחרת ביקש כותב השורות מהרוגצ'ובי פתק מסוים שהיה נחוץ לעסקני הקהילה לצורך ענין חשוב. כשהערתי את אזנו של הרוגצ'ובי שהנוסח שכתב הוא 'מעורפל' ויש חשש שיזיק, ענה הגאון: "מפתק שלי לא ייצא דבר רע".

חלשה דעתו של ה'אבני נזר' ולאחר שהתרכז מאוד נזכר כי ראה תוספתא זו מובאת על ידי אחד הראשונים ואכן לא זזו משם עד שהובא הספר בו נמצאו הדברים בשם התוספתא שאינה נמצאת בדפוסים הקיימים⁸⁴.

כאשר קם הרוג'ובי לצאת שלח ה'אבני נזר' את אחד מאנשיו כדי ללוותו. חשב אותו יהודי לנצל הזדמנות זו ולהיכנס בשיח של תורה, פתח ושאל את הגאון שאלה, אולם הרוג'ובי לא השיבו ובמקום זאת מלמל לעצמו "רבי, ר' חייא".

כאשר שב אותו יהודי אל ה'אבני נזר' הסביר לו רבו: הלא זו גמרא מפורשת⁸⁵: "פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק שנאמר 'חמוקי ירכיך'⁸⁶, מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, יצא ר' חייא ושנה לשני בני אחיו (בשוק) ונהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין...".

מסופר שפעם נשאל הרוג'ובי מה דעתו על ה'אבני נזר' והשיב שגאון בש"ס כבר ראה, אבל גאון בששה ש"סים, רואה הוא בפעם ראשונה. והסביר שכל הגאונים כשמדברים בסדר מסוים משתמשים רק בסברות שנמצאות בסדר זה, אך ה'אבני נזר' שכאשר מדבר בסדר מסוים הוא משתמש בסברות גם משאר הסדרים⁸⁷.

בארכיון השאלות שנשלחו אל הרוג'ובי מצויה התבטאות של ה'אבני נזר' על הרוג'ובי, מפיו אחד מתלמידיו, רבי חיים אלעזר שיינמן ז"ל, בהם מתבטא ה'אבני נזר' כי הרוג'ובי בספריו על הרמב"ם הראה יותר גאונות וגדולה מאשר ה'כסף משנה' (באותו מכתב מספר הרב שיינמן ששמע מבעל ה'כלי חמדה' כי אילו הרוג'ובי היה בזמן האמוראים, ברור שהיה כאחד מהם)⁸⁸.

שמו מפארים בכל וורשא

בתקופת שהותו בוורשא התפרסם שמו בכל קצווי הארץ. קהילת יהודי וורשא

84. הרב משה מאיר ישר, 'מוריה' לט-מ, שנה ד, ג-ד (ירושלים, תשל"ב) עמ' פד.

85. מועד קטן טז, ב.

86. שיר השירים ז, ב.

87. 'נזר התורה' (אדר תש"ע) עמ' שמב.

88. "ודכירנא כד הוינא אצל מו"ר הג' מסאכאטשעוו זצלל"ה שמעתי אומר אשר כ"ג בספריו היקרים על הר"מ ז"ל הראה יותר גדלות ממרן הכ"מ (הכסף משנה) ז"ל וכ"ג שליט"א מציין טוב יותר מהכ"מ ז"ל. וכן כשלמדתי אצל מו"ר מרן הג' רמ"ד שליט"א בק"ק דוואהרט (בעל ה'כלי חמדה') שמעתי מפי קדשו אשר הפליא את כ"ג שליט"א כשעיין את עצמו היטיב בספרו היקר וע"ז קרא ואמר: "בטוח אני אם הגאון הזה הי' בימי חכז"ל הוא ברור אצלי שהי' אמורא כאחד מן האמוראים ז"ל". מתוך כתב היד בארכיון ע"ש מנדל גוטסמן ב'שיבה אוניברסיטה' מס' 582/1142, על פי 'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב).

הייתה הגדולה ביותר באירופה של אותם ימים, אולם למרות ששמשו בה רבנים שונים בהוראה, לא היה בה רב ראשי. פעמים אחדות פנו אנשי הקהילה אל הרוגצ'ובי בבקשה והצעה שיקבל על עצמו את כהונת רב הקהילה. הפעם הראשונה הייתה כאשר היה אברך צעיר. הרוגצ'ובי הציב אז מספר תנאים ובהם שמשכורתו לא תשולם מכספים המגיעים מעבר לים, ושבעיר יקימו ישיבה לבחורים למדנים (על פעמים נוספות שעלתה הצעת הרבנות בוורשא ראה להלן בפרק ב').

בהזדמנות מסוימת, סיפר הגאון על הישיבה בוורשא שניסה להקים. בדבריו סיפר שכאשר הוקמה הישיבה התקבלו אליה מספר מצומצם של בחורים, ובטרם החלו הלימודים הוא נשא בפניהם דברים, במטרה להסביר ללומדים הצעירים את מהות פירוש המונח "לדעת ללמוד". כששמעו הבחורים את הדרישות, החל מספרם להתמעט מידי יום, עד שלא נותר לו עם מי לקיים את הישיבה⁸⁹.

על הלך הרוחות בעיר וורשא סביב דמותו הפלאית של הגאון סיפר יהודי וורשאי שאביו היה מוכר תה בעיר: נפוצה שמועה שהגאון מרוגצ'וב מתאכסן בעיר. מיד רצו המונים, סוחרים חנוונים, בעלי מלאכה, לעבר אכסנייתו של רבינו.

השמש מיהר לסגור את הדלתות אך כחמישים איש הצליחו להיכנס, כולם מקיפים את הגאון, רבי, יש לי שאלה. יש לי קושיה. הגאון התחיל לרמז באצבעו לעבר הנוכחים אחד אחד, ומשגמרו להשמיע את קושיותיהם פתח הרוגצ'ובי והחל לענות בארוכה תירוץ אחד המיישב את קושיות כולם⁹⁰.

אחד הסיפורים מתקופת צעירותו של הרוגצ'ובי ארע עם רבי ישראל יואל חיים לובארט זצ"ל⁹¹. הרב לובארט היה תלמיד חכם שלפי עדות צאצאיו היה בידידות עמוקה עם הרוגצ'ובי והשתעשע עמו בדברי תורה.

הרוגצ'ובי עצמו סיפר כי פעם אחת בעת משא ומתן הלכתי הביא רבי ישראל סברה מסוימת באמרו שהדבר מופיע בספר מסוים, אך לא זכר בדיוק היכן. הרוגצ'ובי לא הסכים עמו ואמר שלא יתכן שהעניין כתוב.

89. ר' אברהם גודין, 'כפר חב"ד' גל' 137.

90. 'צפנת פענח החדשות' ח"א עמ' תו, מפי הג"ר חיים קלופט ששמע מהמספר ה"ה פומרנץ.
91. נכדו רבי מרדכי יהודה לובארט זצ"ל היה מחשובי חסידי גור (חידושי תורתו על סדר קודשים נדפסו בספר 'מלחמות יהודה', תשי"א) התכתב עם הרוגצ'ובי כבחור בישיבת חכמי לובלין. שלוש מתשובות הרוגצ'ובי אליו נדפסו בשו"ת 'צפנת פענח' וורשא סי' ריט מ"ז סיון תרצ"ג ("להבחור מרדכי לובארט מקוטנא תלמיד ישיבת חכמי לובלין"). סי' רכ מכ' אלול תרצ"ה, וכן סימן רכא. משפחה זו התגוררה בקוטנא, בה ביקר הרוגצ'ובי רבות בצעירותו כאמור לעיל, וכנראה ששם נפגשו דרכיהם.

כעבור זמן הגיע עת פקודתו של רבי ישראל, ושמע הגאון כי ידידו על ערש דווי והלך לבקרו. ר' ישראל שכב חלוש וכאשר שמע שהרוגצ'ובי בא לבקרו התחזק, ומיד עם כניסתו אמר: האם זוכר הרב את הויכוח? הסברה שאמרתי נמצאת במקום פלוני, בספר פלוני. וסיים הרוגצ'ובי: "האם יכול הנך לתאר, יהודי שכבר כמעט בשתי רגליו שם, במה משוטטות רעיונותיו. זה אדם גדול בתורה"⁹².

נישואיו השניים

אחרי שהתאלמן בקיץ תרע"א מאשת נעוריו, הציע לו חותנו רבי משה הרשפינקל ע"ה, שישא את בתו השניה⁹³, אחות אשתו המנוחה.

מסופר שכאשר הגיע מועד החתונה ובאו להוליכו אל החופה, עמד הרוגצ'ובי באמצע ענין עמוק ברמב"ם הלכות מעשה הקרבנות, עשה קמט בדף ומלמל כמדבר אל הספר: "במחילה רבי יקיר לי, מוכרחני ללכת אל החופה", ותוך כדי הילוכו ביקש מדודו לשים לב, שהאנשים אשר יחזיקו בעמודי החופה, לא יהיו בורים ועמי הארצות.

אחרי החופה שב מיד במרוצה אל חדרו, אל הרמב"ם, ושיקע את עצמו כל כך בעינו שעה ארוכה, עד שנאלצו לעורר אותו ולהזכיר לו שהוא חתן ועליו להשתתף בסעודת המצווה⁹⁴.

92. על פי 'מלחמות יהודה' (מהדורה מחודשת - ברוקלין, תש"ס), פרקי חיים.

93. שמה של אשת הגאון השניה הוא רבקה (ושם אחותה, אשת נעוריו של הגאון ואם בנותיו הוא פעריל). ראה עליהן בהרחבה להלן פרק טו.

94. 'מריצי התורה בעולם החסידות' ח"ד עמ' צז.

האם הרוגצ'ובי היה נזיר?

- הרחבה -

מהדברים הבולטים שאפיינו את חזונו החיצונית של הרוגצ'ובי היא רעמת השיער אשר שיוותה לדמותו מראה של חכם קדמון.

כך מתוארת דמותו על ידי רואי פניו:

"הדרת פניו הנזיריים, ראשו העטור תלתלים, העלו בדמיון אחת מדמויות הקדמונים, שבאורח פלא טולטלה לדורנו. קלסתר פניו המיוחד במינו השאיר רושם בל ימחה על כל רואיו"⁹⁵.

"נהדר היה גאון זה בדמותו: ראשו מעוטר בשערות כסף לבנות, מצח רחב, עינים חדות, יוקדות, ופנים הקורנות בקרני אצילות מרוממת"⁹⁶.

(בכלל, רואי פניו של הגאון תיארו את זיו דמות פניו כפנים מאירות ומפיקות אור ונוגה מיוחדים"⁹⁷. מסופר שאדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש היה שולח חסידים לראות את תואר פניו של הגאון באמרו כי יש לו צורה אלוקית"⁹⁸).

סביב מנהגו של הגאון שלא לספר את שערות ראשו נפוצו השערות שונות.

ההשערות העיקריות לאי גזירת שערות ראשו של הרוגצ'ובי הן: א. הוא נהג בנזירות. ב. לא רצה להתבטל מלימוד התורה (בהיותו בגילוי ראש). ג. תגלחת הראש הייתה כרוכה אצלו בכאב ובסכנה.

להלן המקורות לכל אחת מהשערות אלו.

הובא לעיל המסופר כי בילדותו של הרוגצ'ובי לקחו אביו רבי פישל אל רבו, כ"ק אדמו"ר בעל ה'צמח צדק', לראות את פניו. מסופר לעיל שהמהרי"ל הניח ידיו על ראש הילד וה'צמח צדק' ברכו בלמדנות"⁹⁹.

הרב יהודה לייב גרונר ז"ל, מזכירו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש, סיפר משמו כי אחר שסיים ה'צמח צדק' את הברכה הורה לו ללמוד מסכת נזיר. הוא הוסיף וסיפר

95. 'יהדות לטביה' (תל אביב, תשי"ג), עמ' 307.

96. צינוביץ' - 'הצופה', י"ב אדר ב' תש"ו.

97. מעדותו של רבי משה שטרנבוך.

98. 'מתורתו של הצפנת פענח' (מודיעין עילית, תשפ"ב) עמ' קצז. מפי הג"ר חיים קלופט: "סיפר לי דודי שפעם שהה ביער ולפתע מבין העצים הופיע הרוגצ'ובער הולך שקוע בלימוד. והתבטא דודי שהיה לו מראה אלוקי" (רשימות מערכת 'צפנת פענח החדשות').

99. 'ספר השיחות' לכ"ק אדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש ה'תש"ב עמ' 108.

שכשיצאו האב ובנו מחדרו של הרבי שאל הילד מה הקשר בין הברכה להיות למדן וההוראה על לימוד מסכת נזיר. האב לא ידע מה להשיב, והילד הסיק: הרבי רוצה שאהיה נזיר, וכדי להיות נזיר צריך ללמוד מסכת זו. ומסיים שם: "ואכן מאותן שנים כבר לא נתן שיספרו את שערותיו"¹⁰⁰.

היו שתהו על עדות זו והאם אכן נאמרה מפי הרבי, בפרט שחלקו השני של הסיפור (ובו הדו שיח אודות מסכת נזיר) לא מצוי בסיפור המקורי שסיפר הרבי הרי"צ (הרבי היה נוהג לדייק שלא לשנות ולא להוסיף על סיפור שסיפר חמיו).

יצויין כי בשנת תשמ"ח בפגישתו של הרבי מליובאוויטש עם רבי מרדכי סאוויצקי זצ"ל¹⁰¹ שהתכתב רבות עם הרוג'ובי הם שוחחו על מנהגו זה של הגאון:

הרבי: "בכלל זהו דבר פלא, הנהגותיו של הרוג'ובי באופן של "נזיר אחיו"¹⁰² - שלא נתן שיגזזו שערותיו: האם יודעים אתם את היסוד לכך? והאם היה זה אצלו באופן של נדר? והוא הדין בנוגע שתיית יין - כיצד הייתה הנהגתו, איך נהג בעניין קידוש?".

הרב סאוויצקי: "הוא נהג בכמה וכמה חומרות, אך אינני יודע על דבר זה דבר ברור, ויש אומרים שכל זה היה כדי שיוכל להתמסר לתורה".

הרבי: "הפלא שבדבר הוא שלרוב לא היו לו סודות, ובפרט בענין שהכל יכלו לראות (כמו ענין השערות) ואף אחד לא דיבר איתו על כך"¹⁰³.

עם זאת, הרב אלחנן טייץ ע"ה (שמשפחתו הייתה קרובה לגאון, ראה פרק ז) אמר פעם לבני משפחתו: "איני יודע מדוע היו שאמרו שהרוג'ובי היה נזיר. הרבי הוא עצמו ביקש ממני מספר פעמים לספר את שערות ראשו, וכן עשיתי"¹⁰⁴.

100. 'ימי מלך' ח"א עמ' 168, וראה בנסמן שם הערה 20: מפי הרה"ח ר' יהודה לייב גרונר (נרשם מפיו בשנת תשל"ט). ב'מוסף מיוחד' לגליון 'הערות התמימים ואנ"ש מוריסטאון' עש"ק פ' שלח כ"ח סיון תשמ"ח (גליון לו (תקע"א) עמ' 18) נדפס הסיפור מרשימת אחד מאנ"ש (פסח, תש"ט) בשינויים קלים, ואחר כך: "וכן עשה, שהיה נזיר כל ימיו". "ועל זה הוסיף [כ"ק אדמו"ר שליט"א]: דלפי זה צריכים לחקור איך שתה הד' כוסות. עוד סיפר [כ"ק אדמו"ר שליט"א]: פעם שאלו אצלו מדוע אינו לומד דא"ח (חסידות) וענה שהרי ציווה רק להיות למדן, אבל חסיד לא אמר".

101. ראה אודותיו להלן עמ' 232 הע' 42.

102. יש לדייק - **באופן** של נזירות ולא נזיר ממש. מכל מקום, שמעתי מפי בנו של הרב סאוויצקי שנכח ביחידות של אביו עם הרבי שהתמלול שפורסם מיחידות זו אינו מדויק (ובפרט בקטע זה אודות הנזירות).

103. פגישתם התקיימה בד' כסלו תשמ"ח. התמלול על פי 'בסוד שיח' (ירושלים, תשע"ד) עמ' 258.

104. מפי הרב בלאו זוגונו (בת הרב פנחס טייץ) ששמעו מפיו. אמנם ראה 'צפנת פענח' (ירושלים, תשל"ד) בראשית עמ' קנא: "ויגלח, ובתרגום אונקלוס וספר, לא כמו בכל מקום גבי גילוח, עיין פ' נשא משום דס"ל דיוסף הוה נזיר ומיקל בתער ל"ב חודש, ואז הוה ר"ה...".

נכדו של ר' אלחנן מוסיף בשם סבו כי מדובר היה בתספורת קלה ולפי השערתו היה זה מפאת שלא רצה לשהות בגילוי ראש אפילו רגע אחד ואז יאלץ להתבטל מלימודו¹⁰⁵: "סבי גם סיפר לי שזכה לסייע לרחוץ את הגאון מספר פעמים"¹⁰⁶.

גם הרב יהודה צביון, יליד דווינסק שזכה להיות מבאי ביתו של הרוגצ'ובי סיפר כי פעם אחת, בערב יום הכיפורים, זוכר שראה את הגאון אוכל ענבים וצימוקים¹⁰⁷.

רבי שלמה יוסף ז'ז'ן זצ"ל, ממקורבי הגאון ומראשוני הכותבים את תולדותיו, מציין בספרו 'אישים ושיטות' את הסיבה לדבר: "כל ימיו היו שלשלת בלתי פוסקת אחת של לימוד התורה. ממש לא פסק פומיה מגירסא, ודברים כפשוטם, לא על דרך המליצה. אומרים עליו, שלפיכך לא גזז שערות ראשו והיה מגדל פרא, כדי שלא יצטרך לישב באותה שעה בגילוי ראש ולהפסיק מדברי תורה"¹⁰⁸.

גם הרב מרדכי פנחס טייץ ז"ל מבאי ביתו ומקורביו של הגאון מסר שהרוגצ'ובי עצמו אמר לו שאינו רוצה לשבת ללא כיפה ולא יוכל לדבר דברי תורה¹⁰⁹.

עדות נוספת מצויה בין דבריו של הרב יששכר תמר¹¹⁰: "וברצוני לרשום מה שאמר לי ר' יוסף פריהר ע"ה, שהיה בן ביתו של הגאון לפני ולפנים¹¹¹. וידוע שהגאון היה מגדל שערות ארוכות ולא הסתפר מימיו, והדבר היה פלא, אבל אף אחד לא העז לשאלו על זה. והרב רש"י זעוין בספרו 'אישים [ושיטות]' חושב

105. ראה גם 'מים חיים' לזכר רבי חיים קרייזווירט זצ"ל (שמואל אברהם ניסנבויס - אנטוורפן, תשע"ו) עמ' כג.
106. על פי עדות הנכד ר' דב בער טייץ. עוד סיפר שפעם הזדמן סבו ר' אלחנן לתחנת הרכבת בדווינסק ופגש את הרוגצ'ובי שנסע להבראה. הגאון ביקש ממנו להביא מביתו מחברת ודפים, לפני שהרכבת תצא. ר' אלחנן עשה זאת והרוגצ'ובי הודה לו והציע לו להצטרף אליו להבראה, ללמוד יחד בכל יום. ר' אלחנן השיב שהוא בתהליך הוצאת ויזת הגירה לארה"ב והוא חושש לעצור באמצע התהליך. ובכל פעם שהיה נזכר בסיפור זה היה נאנח מעומק ליבו ומצטער על כך שלא הצטרף לגאון בנסיעתו.
עוד מסופר על ר' אלחנן הנ"ל: "אחיו הצעיר של פנחס, אלחנן, חגג את הגיעו למצוות בזימון לפגישה עם המלמד הדגול. הרוגצ'ובי היה עסוק בתלמודו, ואלחנן קפא על עמדו והמתין בפתח החדר. הרוגצ'ובי הרים את עיניו וקרא לו: 'בחור'ל וואס שטייסטו דארט? קום אהער צו מיר' (בחור צעיר מה אתה עומד שם? קרב וגש אלי). כשהתקרב אליו אמר: "אתה בנו של 'בנימין הצדיק', שמך מרדכי פנחס". ולאחר מבט קרוב יותר, ועל אף הדמיון הרב בין האחים, אמר: "לא, אתה הוא אלחנן זאב". הוא לא פגש את הצעיר אי פעם לפני כן, אולם כיוון שהרב בנימין טייץ נועץ בו כשקרא שמות לילדיו, הבין שזהו בנו הבא, וידע את שמו, 'ושמחת בחיך' (ירושלים, תשס"ו), עמ' 26 ואילך.

107. שמעתי מהרב אברהם ישעיהו בירנהק ששמע מפיו.

108. 'אישים ושיטות' שם עמ' 91. וראה גם הרב זאב אריה רבינר: "לא פסק פומיה מגירסא אף שעה אחת ולא הסיח דעתו מדברי תורה אף לרגע, ומשום כך לא גזז שערות ראשו והיה מגדל פרע כדי שלא לשבת בגלוי ראה בשעת מעשה ולהפסיק מד"ת", 'ההד', ב' אייר תרצ"ו. ראה גם 'המבשר' ל' אדר תש"ט עמ' 3.

109. מפי בנו הג"ר אלעזר מאיר שליט"א רב דאליזבט.

110. 'עלי תמר' דרזרעים ח"ב עמ' רמא.

111. פריהר היה משמשו של הגאון בשנותיו האחרונות ואף אמר עליו קדיש. ראה אודותיו בפרק יג.

שטעמו היה שלא היה יכול לעמוד בעצמו לא להרהר בדברי תורה בשעה שהיה מסתפר, ואין זה נכון כמו שיבין כל מבין. אולם הוא ששימש אותו אף בבית סתרים אמר לי הסיבה האמיתית, שהגאון ז"ל היה לו קליקין בשערות ראשו¹¹² ותגלחת היה כרוך בסכנה ממש¹¹³.

גם רבי זלמן לייב אסטולין זצ"ל שהיה ממקורביו ובאי ביתו של הרב גולדפיין זצ"ל (חתנו של הרוג'ובי) סיפר בשם בתו של הגאון: "על מה שלא גילח מעולם שער, אמרה לי בתו הרבנית חנה, כי גזיזת שערותיו הסבה לו כאבים איומים. כשנגעו בשעריו היה צועק מכאב. ולגזור שעה היה לו כמו שגוזרים אצבע"¹¹⁴.

המסקנה העולה מן הדברים היא שככל הנראה הגאון מרוג'וב לא היה נזיר. נראה שבתחילה לא סיפר את שערותיו מחמת שקדנותו המופלגה, וכמו ענייני הגוף הנוספים (דוגמת אכילה ולינה) שלא נתן להם תשומת לב מיוחדת. ולאחר מכן, מטבע הדברים, נוצר מצב שתגלחת הסבה לו כאבים גדולים.

כנראה לעת זקנתו הצליח ר' אלחנן טייץ לשכנעו לספר את שיערותיו בזהירות יתירה והסכים. מכך גם תמונתו האחרונה של הרוג'ובי (ראה להלן פרק יג), ימים ספורים לפני פטירתו, בה נראים שערותיו במראה רגיל יחסית ולא ארוך במיוחד.

112. ייתכן והכוונה כי שער ראשו היה דבוק ומחמת זה לא גזרו. עיין בירושלמי נזיר פרק ו הלכה ג בגמרא: "תני מפספסין בקליקין..."; ופירש 'קרבתן העדה' שם: "והם שערות הראש המסובכין וקשורין מחמת זיעה וערבוביא".

113. וכן סיפר הרב נחום זוין (נכדו של רבי שלמה יוסף זוין זצ"ל) ששמע מהג"ר הלל מדליה זצ"ל (מאנטוורפן) שאביו רבי שמריהו מדליה זצ"ל היה מקורב לרוג'ובי ופעם אחת דיברו על נושא התספורת ואמר לו הגאון כי אינו יכול להסתפר משום שהדבר גורם לו פצעים וכאבים בראשו.

114. פרידלנד - גאון וחסיד' (צרפת) עמ' 266.

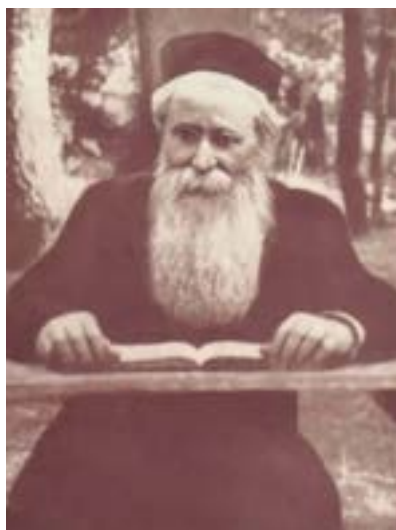
בן הרב החרף ובקי כמוהר"ר אפרים פישל ז"ל מרהטשאו. שער ה'צפנת פענח' שנדפס בחייו של הגאון "רבי פישל רוזין היה מהלמדנים שבעיר ומחסידיה, ירא וחרד: היתר הוראה היה מונח בכיסו עוד מימי עלומיו, אך לא נאות מעולם לעשות את תורתו קרדום"

מבנה בעיר רוגצ'וב אשר שימש בעבר כבית מדרש או תלמוד תורה "שרה, אשת רבי אפריל פישל רוזין, היתה נכדתו של רבי גרשון, מראשוני חסידי כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בעל ה'תניא' ברוגצ'וב, שהייתה מאותן עיירות שתושביהן נמנו על חסידי חב"ד"

בית העלמין היהודי ברוגצ'וב כיום

הסופר ר' הלל צייטלין הי"ד

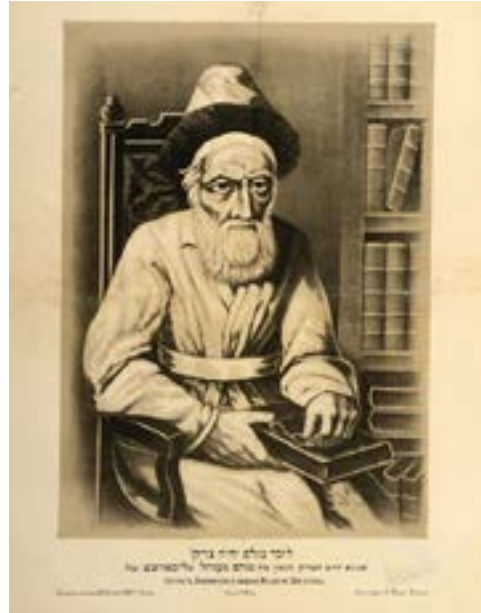
לפתע ניגש היהודי אל הילד, אינו נותן לו "שלום עליכם" כנהוג, אינו שואל "מאין אתה" ולא "לאן", ופותח בדיבור: "אומרים עליך שידע אתה ללמוד, אמור לי אפוא פשט בפרי מגדים..."

בית בעיר רוגצ'וב בו מתגוררת משפחה יהודית עד היום

ציונו של המהרי"ל מקאפוסט
 בנו של הרבי, רבי יהודה לייב (המהרי"ל)
 מקאפוסט) הניח את ידיו על ראש הילד
 וה'צמח צדק' ברכו בלמודנות

כ"ק אדמו"ר
ה'צמח צדק' נ"ע
מליובאוויטש
 בילדותו לקחו אביו
 רבי פישל אל רבו,
 כ"ק אדמו"ר ה'צמח
 צדק' מליובאוויטש
 לראות את פניו. היה
 זה בתקופה בה פסק
 האדמו"ר לקבל קהל
 בשל זקנתו וחולשתו
 עם זאת קיבל את רבי
 פישל ובנו

כתב ידו של אדמו"ר ה'צמח צדק' נ"ע
 כעבור שנים הזכיר הרוג'ז'ובי שהתברך מפיו של ה'צמח צדק' כאשר שוחח עם
 נכדו, כ"ק אדמו"ר רבי שלום דובער הרש"ב מליובאוויטש

החברותא. העתק דיוקנו של רבי חיים סולובייצ'ק זצ"ל מבריסק "בצעירותי, לא הייתי נחשב ל'מתמיד'. הרוגצ'ובי, אשר היה שקוע בתלמודו משך כשמונה עשרה שעות ביממה, נחשב כ'מתמיד'. לי לעומת זאת היו שני סדרים, כאשר כל סדר נמשך כשש שעות"

"תואר פני הרב הגאון ר' יוסף דב אב"ד דק"ק בריסק דליטא תרמ"ט". תמונתו המקורית של ה'בית הלוי' שנדפסה בחייו ה'בית הלוי' הורה לרבני הישיבה שיכניסוהו לשיבתו להצטרף לאריות הגדולים בתורה. פעמים רבות היו מתגלים ויכוחים בין הרב מבריסק לתלמידו"

"בטח יזכור כבוד מר אבי שליט"א את תלמידו מרוגאטשוב אשר למד בשקלוב, הרה"ג מו"ר יוסף נ"י ראזען אשר זה כארבעה ירחים נתקבל פה לרב, דורש באהבה את שלום אדוני אבי מורי ורבי יחיה, ובכל עת שמו בפיו לברכה ולתהלה" (מכתבו של רבי יצחק ירוחם דיסקין לאביו, המהרי"ל)

המהרי"ל דיסקין זצ"ל

רבי יצחק ירוחם דיסקין זצ"ל

כתב ידו וחתימתו של רבי צדוק מלובלין זצ"ל

"האמן לי, אברך, גם אנחנו היינו פעם אברכים, וגם אנחנו היינו משתטים. אבל חז"ל לימדונו: יראת ה' היא אוצרו. אין לו להקב"ה בבית גזויו אלא אוצר של יראת שמים בלבד"

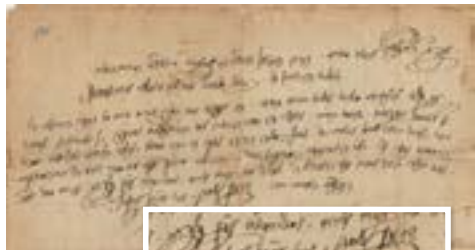

הגאון הרוג'זובי בצעירותו

באותם ימים שמעו של הרוג'זובי החל ללכת לפניו כגאון אדיר, ואבירי וורשא ובעלי המוחין של פולין דאז היו משכימים לפתחו ועולים אליו לרגל להינות מזיו תורתו

עלה בסערה השמימה בליל ש"ק ה' ניסן תרס"ב. ציונו של ה'תורת חסד'

כתב ידו וחתימתו של ה'תורת חסד' מלובלין זצ"ל

בכניסתו נתן לו ה'תורת חסד' שלום ואמר לו: "שב בני". העילוי הצעיר מרוג'צ'וב לא התיישב והתחיל למנות מיד כמה פעמים מוזכר הביטוי "שב בני" בתלמוד בבלי, בתלמוד ירושלמי, במדרש, וכך, בעמידה התפתח בין השניים פלפול שנמשך מספר שעות

הרב מרדכי לובארט ע"ה
תלמיד 'חכמי לובלין'
שהתכתב עם הרוג'צ'ובי
בלימוד. סבו, הרב ישראל
יואל חיים היה בידדות
קרובה עם הרוג'צ'ובי

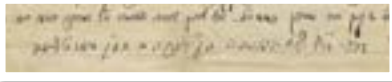
הרב יעקב יצחק ארליך ע"ה
"הוא ביקש ממני לקחת
גמרא, איזה שתעלה, ואומר
לו 'דבור המתחיל' הוא
יאמר לשון התוספות הלאה.
זהו פלא שאין כמוהו"

שער ה'מגן אבות' לאדמו"ר מקאפוסט
לימים שלח לו האדמו"ר מקאפוסט
את המילים: "הגיעה העת שיתנהג
בדרכי רבו"

מכתבו של הרב חיים אליעזר
שיינמן אל הרוג'צ'ובי בו מצטט
את דברי האבני נור' עליי
"ודכירנא כד הוינא אצל מורי
ורבי הגאון מסאאטשעוו זצ"ל"ה
שמעתי אומר אשר כבוד גאונתו
בספריו היקרים על הרמב"ם ז"ל
הראה יותר גדלות ממון הכסף
משנה ז"ל. וכן כשלמדתי אצל
מורי רבי (בעל ה'כלי חמדה')
שמעתי מפי קדשו: בטוח אני אם
הגאון הזה היה בימי חכמינו ז"ל
הוא ברור אצלי שהיה אמורא
כאחד מן האמוראים"
המכתב מארכיון ישיבה אוניברסיטה,
כ"י מס' 1142, בית הספרים ע"ש מנדל
גוטסמן, פריט 582

רבי ישראל יהושע טרונק זצ"ל, הגאון מקוטנא
 בהיותו נער נכנס לדבר בדברי תורה עם הגאון מקוטנא
 ובתוך הדיון חש הגאון שלא תהא דעתו של הנער העילוי
 זחה עליו פנה אליו ואמר לו: "ש"ס קטן כמוך אפשר
 לקנות בכמה מעות"

דברי הד"ש וש"ת באהבה הק' אברהם חפ"ק
 סאכטשאב. תשובה מאת ה'אבני נזר', בכתב יד בנו
 בעל הש"ם משמואל, חתום בחתימת ה'אבני נזר'
 "כשנועדו יחד שלשתם, היו הגדולים הללו חורזים
 בפלפולי תורה, והיו שמחים כנתינתם מסיני"

יהודים בפתח בית הכנסת בוורשא,
 מול ביתו של הגאון ברחוב טוורדו 3
 היו הילדים רצים בסקרנות לעבר
 חלונות הבית כדי לראות פלא: שם,
 סיפרו הזאטוטים בינם לבין עצמם,
 יושב אברך מגודל פרא ופיו לא פוסק
 מלהגות וללמוד רמב"ם

תואר פניו של הגאון מרוגצ'וב, שוקד על לימודו. התצלום מארכיונה של פרומה פירסט, שגדלה בבית הרוצ'ובי כבת מאומצת (ראה אודותיה להלן, פרק טו)
 "הדרת פניו הנזיריים, ראשו העטור תלתלים, העלו בדמיון אחת מדמויות הקדמונים, שבאורח פלא טולטלה לדורנו. קלסתר פניו המיוחד במינו השאיר רושם בל ימחה על כל רואיו"

מקורביו ובאי ביתו של הגאון ומשפחתו שהעידו על מנהגו בדבר אי גזיזת שערותיו

הרב זלמן לייב אסטולין

הרב שלמה יוסף זוין

הרב מרדכי סאויצקי

הרב אלחנן טייץ

"נהדר היה גאון זה בדמותו: ראשו מעוטר בשערות כסף לבנות, מצח רחב, עינים. חדות, יוקדות, ופנים הקורנות בקרני אצילות מרוממת"